

Za Sedmero horami, porozprávím s vodami

Bakalářská práce

Studijní program: B8208 – Design
Studijní obor: 8206R123 – Design prostředí
Autor práce: **Martina Ondruchová**
Vedoucí práce: Ing. arch. akad. arch. Jiří Klokočka

Beyond Seven peaks I will talk to creeks

Bachelor thesis

Study programme: B8208 – Design
Study branch: 8206R123 – Environmental Design
Author: **Martina Ondruchová**
Supervisor: Ing. arch. akad. arch. Jiří Klokočka

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Martina Ondruchová**
Osobní číslo: **A12000021**
Studijní program: **B8208 Design**
Studijní obor: **Design prostředí**
Název tématu: **ZA SEDMERO HORAMI, POROZPRÁVÍM S VODAMI**

Zadávací katedra: **Katedra Environmental Designu**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Analyzovat všemi smysly pramenitou vodu, vyvěrající v oblasti Lázní Sedmihorky a znovu objevit genia loci v kontextu 21. století. Postupovat od detailu k celku, konkrétně se zabírat třeba jen kapkou vody vyvěrající z prameniště, zhodnotit ji z hlediska hydrologického, biologického, společenského. Zaměřit se na okolí vývěru vody, nastínit geologii a společensko-historický kontext místa. Filozoficky pohlédnout na kontakt člověka a vody. Vytvořit prostor pro uctění / užití vody. Obsahově se inspirovat historií místa, ale nechat se inspirovat i například norskou architekturou a výtvarným uměním napříč historií. Formálně tvořit v intencích designu environmentální a produktového, dále sochařství, nábytkářství, krajinné tvorby a v neposlední řadě architektury. Zvelebit prostor kolem vodních toků stékajících do údolí, revitalizovat a koncepčně propojit větší vodní celky - koupaliště a rybník. Na celou lokalitu pohlédnout urbanisticky.

1. Koncept
2. Vizualizace, fotodokumentace, videodokumentace
3. Průvodní teoretická zpráva ve formátu A3 nebo A4 (minimum 30 normostran A4) v pevné vazbě, včetně originálu zadání práce a prohlášení o autorském právu. Zpráva obsahuje mezi jinými úvod, přehled literatury a zdrojů, výsledky a diskuzi a řídí se specifikacemi v dokumentu "Požadavky na vypracování bakalářské práce - KED". Zdroje musí být citované dle Harvard systému.
4. Elektronická podoba všech částí bakalářské práce na CD-ROM (akceptovatelné formáty jpg, pdf, mp3, mp4).
5. V systému STAG (Moje studium-Kvalifikační práce-Doplnit údaje o práci) vložit veškerá data o práci a soubor obsahující kompletní výkresovou i textovou dokumentaci, průvodní zprávu, technickou zprávu a doplnit související textová pole.

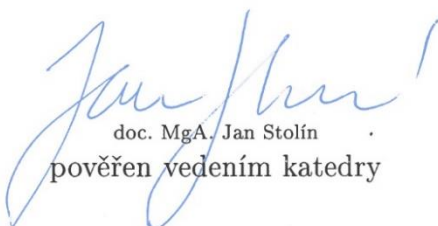
Rozsah grafických prací: **viz výše**
Rozsah pracovní zprávy: **viz výše**
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**
Seznam odborné literatury:

Vedoucí bakalářské práce: **Ing. arch. akad. arch. Jiří Klokočka**
Katedra architektury

Datum zadání bakalářské práce: **22. února 2016**
Termín odevzdání bakalářské práce: **27. května 2016**

prof. Ing. arch. Zdeněk Fránek
děkan

doc. MgA. Jan Stolín
pověřen vedením katedry

V Liberci dne 22. února 2016

Poděkování

Ještě než začnu děkovat svým milovaným akademickým guru, chci na samém počátku vzpomenout a poděkovat mému drahému Karlovi, který je mi od určitého okamžiku velkou životní oporou, tvůrcem nevídaného zázemí a pěstitelem mého lepšího já. Díky němu a jeho dech beroucí upřímnosti mohla vzniknout tato práce objevující krásy Sedmihoří. Tyto krásy byly důvodem ctěného setkání s báječným urbanistou Jiřím Klokočkou, kterému děkuji za cenné rady nejen v oblasti životního nadhledu, děkuji mu za podnětné otázky, za podporu a optimismus a především mu děkuji za nevídaný individuální přístup. A do třetice z celého srdce děkuji mé milované architektce, Ludmile Pražákové, která má lví podíl na podobě této práce, děkuji jí za praktické rady mých bláznivých idejí, děkuji za společně strávené chvíle, za její mateřský přístup a vždy otevřenou náruč.

Abstrakt

Můj zájem vzbudily prameny a jimi napájené vodní toky, které tvoří *genia loci* bývalých Lázní Sedmihorky ležících v Českém ráji. Cílem mé práce je zmapovat tuto oblast, využít potenciálu těchto vodních zdrojů a upravit současnou podobu pěti aktivních pramenů a jimi napájené větší vodní celky v údolí. Koncepce jednotlivých intervencí je tvořena s ohledem na lokalitu a místní materiály, jeho historii spojenou s lázeňstvím a zároveň se snaží o pochopení vodního živlu lidskými smysly. Vzniklé zásahy v těchto posvátných místech mají být místem dialogu mezi vodou a člověkem.

Klíčová slova:

voda, pramen, Sedmihorky, Český ráj, lázně, Priessnitz, koupaliště, rybník, lidské smysly, kámen, pískovec, environmental design, site-specific, land-art

Abstract

My interest was aroused by water springs and water streams which create the genius loci of the Sedmihorky spa in Český ráj region. The aim of my thesis is to map this area and use the potential of these water resources to modify the current shape of the five active streams and also the shape of larger water complexes in the valley which are supplied by those streams. The concept of the individual interventions is formed with respect to this location, local materials and its history which is connected with spa industry. This thesis also strives for understanding of water element by human senses. Resulting interventions into these sacred places are intended to become a place for a dialog between water and man.

Keywords:

water, water spring, Czech paradise, spa, Priessnitz, bath, fishpond, human senses, stone, sand stone, environmental design, site-specific, land-art

Obsah

1.	ÚVOD	11
1.1	Za Sedmero horami, porozprávím s vodami	11
2.	VYMEZENÍ POJMŮ	13
2.1	Voda.....	13
2.2	Význam vody	13
2.3	Hydrolytický cyklus	14
2.4	Podzemní voda	14
2.5	Prameny.....	15
2.6	Pitná voda	16
2.7	Vodní tok	17
2.8	Koupaliště	17
2.9	Rybník.....	17
2.10	Lázně	18
2.11	Lázně sluneční.....	18
2.12	Balneoterapie	18
2.13	Vodoléčba - Hydroterapie	18
3.	LOKALITA	19
3.1	CHKO Český ráj.....	19
3.2	Globální geopark UNESCO.....	20
3.3	Geologie Českého ráje.....	21
3.4	Pískovec	22
4.	KONTEXT	24
4.1	Vodní doktor Vincenc Priessnitz	24
4.2	Lázně Sedmihorky: tepna srdce Českého ráje	26
4.3	Od Wartenbergu k Sedmihorkám	28
4.4	Sedmihorská idylka	29
5.	INSPIRACE	31
5.1	FLW.....	31
5.2	Kámen, zde!	32
5.3	Artscape NORWAY	35
5.3.1	Paralely norské architektury a českého prostředí	36
5.3.2	Fragnerka ve spolupráci s FUA.....	36
5.4	Ieva Ozola, moje každodenní kapka inspirace.....	39

6.	ANALÝZA	40
6.1	Cesta k pramenům.....	40
6.2	Sedmihorské prameny.....	41
6.3	Vodní toky.....	47
6.4	Větší vodní zdroje: rybníky a koupaliště.....	49
6.4.1	Pilský rybník	49
6.4.2	Koupaliště.....	51
6.4.3	Smíchovský rybník.....	52
6.5	VODA JE BŮH – BŮH JE VODA.....	53
6.6	VODA JE ŽENA.....	54
6.7	WAITING VE WARTENBERG	57
6.8	SMYSLNOST VODY	60
6.8.1	Zrak.....	60
6.8.2	Sluch	64
6.8.3	Chut'	66
6.8.4	Čich.....	66
6.8.5	Hmat.....	69
7.	KONCEPT	71
7.1	PRAMENY.....	74
7.1.1	Barbořin pramen.....	74
7.1.2	Antonínův pramen.....	78
7.1.3	Josefův pramen	81
7.1.4	Mariin pramen.....	84
7.1.5	Košenského pramen.....	88
7.2	SLUNEČNÍ LÁZNĚ.....	92
7.2.1	Sluneční stráň u Barbory a Antonína.....	92
8.	ZÁVĚR	95
	INFORMAČNÍ ZDROJE	96
	Bibliografie	96
	Internetové zdroje	97
	OBRAZOVÉ PŘÍLOHY.....	98
	PŘÍLOHY:.....	100

1. ÚVOD

1.1 Za Sedmero horami, porozprávím s vodami

Za Sedmero horami, v pohádkovém prostředí plného starých hradů, kouzelných zámků a zřícenin ukrytých v tajemných lesích je jedno zapomenuté místo zvané Lázně Sedmihorky. Zde vyvěrají ze sedmi hor, hůrek léčivé vodní prameny. Studená pramenitá voda s léčebnými účinky, podpořená znalostmi význačného lidového léčitele *Vinzenze Prieznitze* a jedinečná okolní příroda, byly v polovině 19. století vhodným místem pro založení vodoléčebných lázní *dr. Antonínem Šlechtou*. Pod jeho vizionářskými rukama se tato oblast stala za krátkou dobu velmi oblíbenou a hojně navštěvovanou.

Ačkoliv voda z většiny pramenů stále proudí, život v lázních jakoby se zastavil. Vlivem krušného dvacátého a následně dynamicky se rozvíjejícího se století jednadvacátého, lidé jakoby zapomněli na blahodárnost pramenité vody, přijímané na čerstvém vzduchu v krásné přírodě. Přesto lidé vodu stále potřebují a pravděpodobně potřebovat budou. Voda je dar, který bychom se měli naučit chránit, uctívat a respektovat.

A právě zde, v zanedbaných prameništích vody ze *Sedmera hor*, v blízkosti chátrajícího komplexu bývalých vodoléčebných Lázní Sedmihorky, jsem objevila skrytý potenciál pro spojení, uctění či pochopení vody člověkem.

Mým záměrem je zmapovat a koncepčně upravit aktivní prameny a vytvořit tak ideovou cestu na tzv. *Angrově stezce*, konkrétně se jedná o pětici dodnes aktivních pramenů: *Barbořin pramen*, *Antonínův pramen*, *Josefův pramen*, *Mariin pramen* a *Kořenského pramen*. Vzdát hold vodě chci už od jejího pomyslného zrození a dětství, které spatřuji v prameništi, přes její mládí ve vodních tocích, tedy potůčcích a potocích až po její dospělý život ve větších vodních celcích, nacházející se v sedmihorském údolí: *Pilský rybník*, *Smíchousův rybník* a *koupaliště*.

Pro dokonalé pochopení vodního živlu je však zapotřebí seznámit se s ním zevrubně. Od obecných poznatků v oblasti hydrologie, hydroterapie, lázeňství přes geologické uspořádání lokality až po historii samotných Lázní Sedmihorky, které vznikly za účelem léčit vodou.

Během mých častých cest k pramenům, se pak snažím vnímat odlišnost, svéhlavost každého pramenu a analyzovat jej všemi smysly. Inspirační zdroje pro koncepci jednotlivých pramenů však nenacházím jen v krásné přírodě Českého ráje, ale také ve vztahu *voda – umění, architektura, design – člověk*.

Činit budu tak, aby závěrem mohl vykrytalizovat ucelený projekt s řadou koncepčních intervencí, založených na detailní analýze, jenž bude platformou k dialogu mezi člověkem a vodou pramenící ze Sedmera hor s ohledem na okolní přírodu.

První obrázek úvodem objasňuje část názvu mé bakalářské práce: *„Za Sedmero horami, porozprávím s vodami“*. Reliéfní mapa zobrazuje lokalitu Lázní Sedmihorky, která je obklopena sedmi horami, hůrkami. Podle pověstí z těchto sedmi hor, hůrek vytéká pramenitá voda, která je základem pro onen dialog s člověkem.

Obrázek 1 Mapa Sedmihorek, sedm vršků s prameny a vodními plochami

2. VYMEZENÍ POJMŮ

2.1 Voda

Voda je nejrozšířenější látkou na Zemi, pokrývající dvě třetiny zemského povrchu. Je chemickou sloučeninou kyslíku a vodíku (H_2O). Vyskytuje se ve všech skupenstvích ve formě páry, vody a ledu. Za normální teploty a tlaku je to bezbarvá, čirá kapalina bez zápachu. Voda, vyskytující se v přírodě, obsahuje různé množství rozpuštěných látek. Mezi nejvýznamnější zdroje patří voda *mořská, minerální, podzemní a povrchová*. (Banýr & Beneš, 2001)

2.2 Význam vody

„Vodě byla dána kouzelná moc být mízou života na Zemi.“

Leonardo da Vinci

Být kosmonautem, hledám jedinou věc mimo planetu Zemi – vodu. Bez vody není život. Alespoň tak to funguje na člověkem okupované planetě Zemi, jejíž povrch je ze sedmdesáti procent tvořen vodou. *„Základní složkou živého organismu je voda. Její množství v těle závisí na věku, pohlaví a hmotnosti“* (Rokyta, 2000, s. 51). Procentuálně se pak množství vody v těle pohybuje od pětapadesáti procent do pětasedmdesáti procent. Nejvíce vody obsahují lidská embrya. *„In fact, the first environment a human being develops in is water – world of his / her mother's womb“* (Kanická, 2010, st. 110)¹. Voda je pak obsažena v každé živé buňce, je součástí všech tělních tekutin, rozpouští živiny, odvádí z těla škodlivé látky, reguluje tělesnou teplotu, je prostředkem k udržení hygieny a základním zdrojem pitného režimu.

¹ „Ve skutečnosti první vývoj lidského stvoření začíná ve vodě - jeho vlastním světě/matčině lůně.“

2.3 Hydrolytický cyklus

Aneb koloběh vody v přírodě, je neustálý oběh podzemní a povrchové vody na Zemi, doprovázený změnami skupenství. K tomuto oběhu dochází účinkem slunečního záření, zemské gravitace a rotace Země. Voda se z nejrůznějších míst za působení slunečních paprsků vypařuje, a to ve formě vodní páry do vzduchu. Vzdušné proudy vynášejí vodní páru do atmosféry, kde nízká teplota způsobuje kondenzaci vodní páry a transformuje ji do formy oblaků. Částice vody tvořící oblaka se srážejí a dopadají na zemský povrch jako déšť či sníh. Na zemi se část vody hromadí a odtéká jako povrchová voda a opět se vypařuje zpět do ovzduší. Anebo se tato voda vsakuje do zemského povrchu a doplňuje zásoby podzemní vody.

Obrázek 2 Hydrolytický cyklus

2.4 Podzemní voda

Pojem podzemní voda zahrnuje veškerou vodu, která se vyskytuje pod zemským povrchem. Má prvořadý význam pro lidskou společnost a je jedním z hlavních přírodních zdrojů. Podzemní voda tvoří třicet rocent veškeré sladké vody a z globálního hlediska je nevyčerpatelným přírodním zdrojem, který se při oběhu vody v přírodě neustále doplňuje a obnovuje. Ovšem počínáním člověka na Zemi se kvalita vody zhoršuje.

Zásoby podzemní vody se doplňují průsakem z povrchu – *infiltrací* nebo kondenzací vodních par v půdě – *vadózní podzemní vody* anebo kondenzací vodních par z chladnoucího magmatu – *juvenilní podzemní vody*. Podzemní vody dále dělíme na vody *půdní*, *podzemní vody prosté* a *minerální vody*. Vlastnosti půdního prostředí rozhodujícím

způsobem ovlivňují kvalitu i kvantitu podzemní vody. Horniny nepropustné (jíly, slíny a břidlice) zabraňují pohybu vody v půdním profilu. Pískovec, vápenec, křída, rašelina a zeminy s nižším obsahem jílovitých částic jsou řazeny k horninám propustným.

Odhalení procesu vzniku podpovrchové vody a dělení do současné podoby byl v historii lidstva dlouhý proces poznání. Nejstarší teorie se přikláněly k názoru, že jde pouze o vodu srážkovou, která se pod povrch dostávala velkými nebo malými otvory procesem vsakování – infiltrace. Již ve starověku se tomuto výkladu říkalo infiltrační teorie. Filozof Plinius obohatil tuto teorii o poznatek, že voda pod povrchem získává vlastnosti díky horninovému prostředí, kterým prochází. Na druhou stranu však vznikl i jiný názor (filozofové Seneca, Aristoteles), že se voda dostává do podzemí v podobě vodní páry a tam kondenzuje. Teprve ve druhé polovině 17. století teoreticky odůvodnil infiltrační teorii francouzský fyzik Mariotte a ruský učenec Lomonosov ji doplnil o geochemickou část výkladu. Platnost této teorie se udržela až do druhé poloviny 19. století, kdy se znovu „oprášila“ kondenzační teorie a teorie vzniku podpovrchové vody byla rozšířena o nové poznatky a důkazy kondenzační teorie a vzniku vody i hluboko v zemské kůře. Také se bilančně prokázalo, že největší část vody pod povrchem vzniká infiltrací. (Chmelová & Frajer, 2014)

2.5 Prameny

Pramenem se označuje místo, kudy se přirozeným soustředěným nebo nesoustředěným způsobem dostává podzemní voda na zemský povrch. Zpravidla se vyskytuje buď tam, kde zvolněná vrstva protíná terén anebo na místech styku dvou vrstev s rozdílnou propustností. Soustředěný výskyt pramenů se označuje jako *prameniště*. Prameny se charakterizují *vydatností*, což je množství vody vyvěrající za 1 sekundu, jednotka je $l \cdot s^{-1}$ nebo $m^3 \cdot s^{-1}$ v. Podle trvanlivosti se prameny dělí na *permanentní*, *intermitentní* a *periodické*. Podle směru pohybu a výstupu na povrch se prameny rozlišují na: *sestupné* (svahové, suťové, přelivné, vrstevní, roklinové), kdy dochází k pohybu podzemní vody vlivem gravitace ve směru sklonu vrstev anebo v místě, kde kolektor i podložní izolátor vystupují na povrch, volně vytékají a *vzestupné* (zlomové, artéské), které vyvěrají díky přetlaku způsobené gravitací nebo tlaku vody ve zvodnělé vrstvě anebo v místě tektonické poruchy. (Kříž, 1983, s. 292)

2.6 Pitná voda

Stará vyhláška Zákona 376/2000 Sb.² definovala, že pitná voda „je zdravotně nezávadná voda, která ani při trvalém požívání nevyvolá onemocnění nebo poruchy zdraví přítomností mikroorganismů nebo látek ovlivňujících akutním, chronickým či pozdním působením zdraví fyzických osob a jejich potomstva, jejíž smyslově postižitelné vlastnosti a jakost nebrání jejímu požívání a užívání pro hygienické potřeby fyzických osob.“

Pitná voda se nejčastěji „vyrábí“ ve vodárnách z podzemní a povrchové vody. Její výroba spočívá v odstranění rozptýlených nečistot usazováním a filtrací a v odstranění mikroorganismů dezinfekcí, chlorem nebo ozonem. Podzemní voda je obecně velmi kvalitním a snadným zdrojem pitné vody v porovnání s vodou povrchovou, např. v rovnováze fyzikálně-chemických složek. Čistota podzemní vody závisí na složení vrstev hornin, jimiž voda prosakuje do podloží. Voda je čerpána pomocí vrtů a akumuluje se ve vodních nádržích, které jsou vystavěny v ochranných pásmech.

Evropská charta o vodě:³

- I. *„Bez vody není života. Voda je drahocenná a pro člověka ničím nenahraditelná surovina.*
- II. *Zásoby sladké vody nejsou nevyčerpatelné. Je proto nezbytné tyto udržovat, chránit a podle možností rozhojňovat.*
- III. *Znečišťování vody způsobuje škody člověku a ostatním živým organismům.*
- IV. *Jakost vody musí odpovídat požadavkům pro různé způsoby jejího využití, zejména musí odpovídat normám lidského zdraví.*
- V. *Pro vrácení použité vody do zdroje nesmí tato zabránit dalšímu jeho použití pro veřejné i soukromé účely.*
- VI. *Pro zachování vodních zdrojů má zásadní význam rostlinstvo, především les.*
- VII. *Vodní zdroje musí být zachovány.*
- VIII. *Příslušné orgány musí plánovat účelné hospodaření s vodními zdroji.*
- IX. *Ochrana vody vyžaduje zintenzivnění vědeckého výzkumu, výchovu odborníků a informování veřejnosti.*
- X. *Voda je společným majetkem, jehož hodnota musí být všemi uznávaná. Povinností každého je užívat vodu účelně a ekonomicky.*

² Zrušeno ke dni 1. 5. 2004

³ Podepsána 6. května 1968 ve Strasbourgu

- XI. *Hospodaření s vodními zdroji by se mělo provádět v rámci přirozených povodí a ne v rámci politických a správních hranic.*
- XII. *Voda nezná hranic, jako společný zdroj vyžaduje mezinárodní spolupráci.“*

2.7 Vodní tok

Vodní tok je proud soustředěného toku vody, který stéká po zemském povrchu, ohraničen břehy a dnem. Počátkem vodního toku je *pramen*, kterým může být vývěr podzemní vody, výtok ledovců, bažin a močálů nebo soutok řek. Konec vodního toku se nazývá jako *ústí*, což je místo, kde se řeka vlévá do vyššího řádu. (Chmelová & Frajer, 2014)

2.8 Koupaliště

Koupaliště obecně dělíme na *přirozená*, vzniklá na tekoucí vodě, anebo na vodě stojaté jako na rybníku, jezeře nebo přehradě. *Umělá koupaliště* pak využívají vodu pramenitou nebo vodu z přirozeného vodního toku za pomoci přívodu. „*Umělé koupaliště sestává z umělé nádrže s určitým obsahem vody, z okolního upraveného terénu a příslušných provozních a hospodářských budov*“ (Hofbauer & Kolátor, 1935, p. 23)

2.9 Rybník

Rybník je uměle vytvořené vodohospodářské dílo určené především k chovu ryb či chovu vodní drůbeže. Plní funkci přirozené retence vody a protipovodňové ochrany. Ovlivňuje mikroklima a je zásobárnou vody pro živé organismy, mohou zde vznikat ekosystémy s bohatou flórou a faunou. Dále dochází k dočišťování povrchové vody, a to zachycením a přeměnou putujících živin. Ovšem tento princip není nekonečný z důvodu velkého přísunu nevhodných látek od lidského činitele. Zároveň rybník plní ekologickou funkci, zejména vznikem nových *biotopů* – volných vodních ploch, mokřadů, ostrůvků. Tím se navyšuje i druhová pestrost – *biodiverzita* v dané lokalitě. Přestože se jedná o hospodářsky využívanou uměle vytvořenou vodní nádrž, má rybník krajinnotvorný a estetický význam. V neposlední řadě je místem relaxace ve společnosti štěbetajících žab, vyskakujících kaprů anebo je vhodným místem k jejich lovu a jiným sportovním aktivitám. (RH, 2010)

2.10 Lázně

Lázeň, latinsky „*balneum*“ se obecně označuje místo, kde dochází k očištění těla⁴ a to nejčastěji vodou. Voda ve spojení s nejrůznějšími léčebnými procedurami a léčivými zdroji by měla blahodárně působit na organismus. Funkce lázní je léčebná a preventivní. Lázně jsou obvykle soustavou budov, které jsou součástí urbanistického celku. Nejčastěji se skládají z hlavního sanatoria (budovy s lůžky a procedurami), ředitelství (kanceláře, přijímací oddělení, zázemí zaměstnanců), léčebných budov (vany pro koupele, sauny, bazény, masážní lůžka, tělocvična), kulturně-společenského zázemí (nábytek volného času, naučné stezky, golfové hřiště, koncertní sál, galerie, taneční parket). Sdílený prostor doplňují kolonády, promenády, restaurace, kavárny, pošta, aj.

2.11 Lázně sluneční

Za lázně sluneční můžeme považovat cokoli, kde se lidé oddávají slunečním paprskům. Může to být prostor na střeše domu, terasy či balkóny anebo systematicky rozmístěná lehátka na travnaté nebo písčové ploše v blízkosti lázeňského domu.

2.12 Balneoterapie

Balneoterapie je léčba přírodními léčivými zdroji, jako jsou přírodní minerální vody, plyny, peloidy a čerstvý vzduch. Je souhrnem léčebných postupů platných v místě příslušného přírodního zdroje a pod vedením lékařského dozoru. Za účelem uzdravení či terapie lidského organismu.

2.13 Vodoléčba - Hydroterapie

Soubor léčebných procedur využívající vodu ve formě sprchy, koupele či polevu, kdy se tělo buď ochlazuje, nebo otepluje. Patří sem *bazény, parní či turecká sauna a vodní koupele a masáže, skotské stříky, Kneippův chodník,...*

⁴ a duše

3. LOKALITA

3.1 CHKO Český ráj

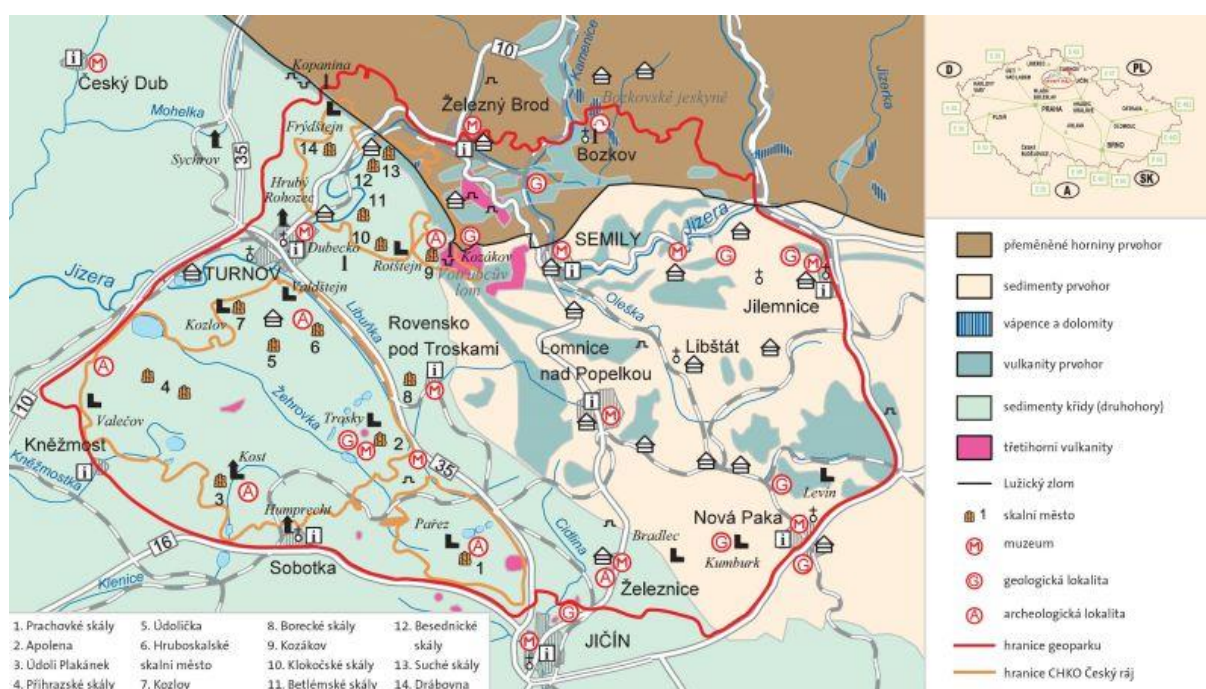
Chráněná krajinná oblast Český ráj byla založena 1. března 1955 a je nejstarším chráněným územím v České republice. Oblast Českého ráje zasahuje do tří krajů a čtyř okresů: Královéhradeckého kraje (okres Jičín), Libereckého kraje (okres Semily, Jablonec nad Nisou) a Středočeského kraje (okres Mladá Boleslav). Celkové prostředí je dokonalým obrazem obecné charakteristiky dle Zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, kdy jej vymezuje jako „rozsáhlé území s harmonicky utvářenou krajinou, charakteristicky vyvinutým reliéfem, významným podílem přirozených ekosystémů lesních a trvalých travních porostů s hojným zastoupením dřevin, případně s dochovanými památkami historického osídlení. Hospodářské využívání těchto území se provádí podle zón odstupňované ochrany tak, aby se udržoval a zlepšoval jejich přírodní stav a byly zachovány, popřípadě znovu vytvářeny optimální ekologické funkce těchto území. Rekreační využití CHKO je přípustné, pokud nepoškozuje přírodní hodnoty chráněných území.“

"Krajina Českého ráje má svou malebností výjimečné postavení ve srovnání s ostatními krajinami pískovcového fenoménu. Je to právě romantická krajina, kde bohatost tvarů, měřítko a výrazu jsou dány střídáním hlubokých roklí a zářezů údolí, lemovaných pískovcovými skalami rozličných tvarů, přilehlými náhorními plošinami dalekých výhledů na panorama do výšky čnicích kopců, a v neposlední řadě i soustavami klidných hladin vodních ploch rybníků a potoků uprostřed květnatých mokřadních a mezofilních luk. To vše je ukryto v hustých porostech lesů a chráněno od okolní hospodářské krajiny. Právě tato uzavřenost a neprostupnost členité krajiny Českého ráje byla v dávné minulosti významnou devizou pro zdejší obyvatele a sloužila jako přirozený úkryt a pohanské posvátné území, jak dokládají četné zdejší archeologické lokality a nálezy, ale i desítky zlidovělých pověstí a legend vážících se k řadě skutečných i nadpřirozených bytostí tohoto kraje. Toto mystérium je podstatou genia loci krajiny Českého ráje." (Martínek, 2009, p. 17)

3.2 Globální geopark UNESCO

Český ráj je od roku 2005 součástí mezinárodně rozšířené sítě s geologicky významným územím. Cílem seskupení je zachování významných geologických, přírodních a archeologických lokalit, podpora trvale udržitelného rozvoje regionu, výzkum a vzdělávání veřejnosti. Území bylo v průběhu stovek miliónů let trvající historie Země opakovaně dnem jezer a moří, několikrát zde probíhala sopečná činnost. Oblast Českého ráje se začala geologicky vyvíjet v období druhohor, kdy se na dně křídového moře usazovaly písky a štěrky. Ve třetihorách byly pískovcové desky rozlámány vulkanickou činností, rozžhavené horniny ztuhly pod povrchem do kup a kuželů. Na zemský povrch působily přírodní síly - vítr, voda, mráz a slunce. Výsledkem je krajina s divokými skalami, sopkami, řekami, romantickými údolími, lesy, loukami a rybníky.

Pestrost geologických procesů vytvořila ložiska rud železa, mědi a rtuti, naleziště drahých kamenů, uhlí, stavebního kamene, pokrývačské břidlice, sklářských písků, vápenců, hrnčírských a cihlářských hlín. Zdejší zpracování drahých kamenů patří k nejstarším v Evropě. Zajímavý je i výskyt zkamenělých zbytků rostlin a araukarií i živočichů. Český ráj přináší obraz o geologické historii Země a zároveň dokládá význam přírodních podmínek pro ekonomický a kulturní rozvoj lidské společnosti v průběhu několika tisíciletí. (Řídkošil, 2006)

Obrázek 3 Mapa: Geopark Český ráj

3.3 Geologie Českého ráje

Území Českého ráje je z geologického hlediska součástí Českého masivu, jedné z trosek evropského variského horstva, vycházející z velmi živé geologické minulosti. Prvohorní krkonošské krystalinikum zasahuje v Pojizeří do prostoru Železného Brodu. Mezi ordovické sedimenty patří i železnobrodský fylit, který se jako pokrývačská břidlice těžil v četných menších lomech už od poloviny 19. století. Otisky listů, větví a dokonce celé kmeny z období prvohor se dochovaly v blízkosti Lomnice nad Popelkou, zde se nachází i karbonové sloje černého uhlí. Složitost úložných poměrů však těžbu nedovolují.

Pozdější hercynské vrásnění oživilo starší poruchové zóny. Podél nich pronikly až na povrch lávy melafyrů, tvořící vyvěřelé příkrovy a žíly. V melafyrech Českého ráje se tak místy objevují různé drahé kameny. Při tuhnutí lávových proudů se v konečné fázi krystalizace usazovaly křemenné roztoky, z nichž vznikaly pestré jaspisy, růžové a červené karneoly, páskované acháty, chalcedony i krystaly křišťálu, ametysty nebo záhnědy.

V druhohorním období svrchní křídý, před 80 až 100 miliony let, byly rozsáhlé oblasti severních a severovýchodních Čech několikrát zaplaveny mořem. Sedimenty mělkého a poměrně teplého moře měly významný podíl na utváření krajiny Českého ráje. Téměř 20 miliónů let se v něm usazovaly částice rozrušených hornin, které sem zanášely řeky z Jizerských hor a Krkonoš. Mezi mnoha vodními toky tvořila druhohorní Jizera mohutnou deltu mezi Turnovem a Jičínem. Zatímco jemné částčky byly zanášeny hlouběji do mořské pánve, hlubší materiál složený ze zrněk písku se ukládal poblíž jizerské delty. Křemitá zrnka písku se spojovala s hlinitým tmelem a tak postupně vznikaly pískovcové skály (*Prachov, Mužský, Hruboskalsko, část Maloskalska*). Křídové sedimenty, uložené v několika vrstvách, dosahují celkové mocnosti až šesti set metrů. Nejstarší a nejtvrďší vrstvy tvoří křemité cenomanské pískovce. O něco mladší jsou pískovce z turonu. Svrchní turon vytváří často podloží kvádrových pískovců, na nichž vznikla známá skalní města Českého ráje. Stavební písek a kámen se těžily v četných menších a větších lomech v okolí a sloužily pro stavební činnost, od staveb domů přes materiál pro terénní úpravy až po nejvhodnější materiál pro umělecká díla (*sochy na Valdštejně, sedmihorské pomníky*). Velký lom je např. u vsi Blata při západním okraji Prachovských skal. Značný význam mají měkké svrchturonské pískovce pod Troskami. Ve *Střelci-Hrdoňovicích* se dobývají a upravují nejkvalitnější sklářské písky pro výrobu světoznámého českého křišťálu, varného skla a jiných sklářských výrobků. Místní

rozsáhlé ložisko, otevřené už před 2. světovou válkou, má zásoby ještě asi na půl století. *Společnost Sklopísek Střeleč*, obhospodařující toto naleziště, má připravený projekt pro rekultivaci po skončení těžby tak, aby se dobytý vytěžený prostor, navrátil k výjimečné podobě Českého ráje (zalesnění, zavodnění, terénní úpravy,...).

Současný konečný ráz krajiny Českého ráje se utvářel ve čtvrtohorách. Střídáním dob ledových a meziledových byla působením mohutné říční a větrací eroze vymodelována mimo jiné skalní města ve své dnešní podobě. (Gába & Hladilová, 2002)

3.4 Pískovec⁵

Pískovce tvoří téměř polovinu všech sedimentů Českého masivu. Nejrozšířenější a nejvýznamnější skupinou využívaných pískovců jsou pískovce svrchní křídly.

Pískovce tvoří velkou skupinu klastických zpevněných sedimentů o velikosti zrn 0.063-2mm. Zrna jsou nejčastěji křemenná, ale mohou být i kalcitická. Primární pojivo, usazené souběžně s klastickými zrny, bývá nazýváno základní hmotou. Sekundární pojivo usazené dodatečně je nazýváno tmelem. Podle chemického nebo mineralogického složení se rozeznávají pískovce s tmelem křemitým (křemen, opál, chalcedon), vápenatým (kalcit), obecně uhličitanovým (kalcit, dolomit), jílovým (kaolinit) či železitým (hematit, limonit).

Kvalita a množství tmelu výrazně ovlivňují vlastností pískovce, množstvím tmelu je dána pórovitost horniny a zároveň její mechanické vlastnosti. Pískovce s pórovým nebo výplňovým tmelem mají podstatně nižší pórovitost a nasákavost, a proto předpoklady pro vysokou pevnost a odolnost proti zvětrávání. Naopak pískovce s dotykovým nebo povlakovým tmelem mají pórovitost a s ní související nasákavost vyšší, což umožňuje kapalinám a plynům pronikat hlouběji do struktury kamene. Toto snižuje odolnost horniny vůči zvětrávání. Další významnou nevýhodou pískovcového kamene je velmi malá pevnost v ohybu, neumožňující provádění delších vodorovných prvků namáhaných ohybem. Oproti tomu má pískovec dostatečnou pevnost v tlaku, umožňující provádění zděných stěn přenášející zatížení od stropů až po konstrukce střechy. (Kotlík, 1999, p. 15)

⁵ Angl. „sandstone“, termín zavedl roku 1833 Charles Lyell, název ve většině jazyků odvozen od hlavní složky – písku

Fotografie z návštěvy pískovcového lomu ve Střelči-Hrdoňovicích:

Obrázek 4 Lom Střeleč, horní tmavá etáž – slévárenské písky, spodní bílá etáž – sklářský písek

Obrázek 5 Lom Střeleč, různorodá skladba podloží

Obrázek 6 Lom Střeleč, částečná rekultivace vytěžené oblasti

4. KONTEXT

4.1 Vodní doktor Vincenc Priessnitz

Vincenc Priessnitz (1799 – 1851) byl průkopníkem vodoléčby, prosazující léčbu studenou vodou, čerstvým vzduchem, pobytem na slunci i léčbu manuální prací. Jeho léčitelské působení mělo od poloviny 19. století významný vliv na zakládání vodoléčebných lázní, jakými byly i Lázně Sedmihorky v Českém ráji.

Podle pověsti (Kočka, 2001) malý Vincenc pozoroval v lese srnce s poraněnou nohou, kterou si chodil pravidelně do studené vody z pramenu namáčet a postupem času se mu končetina uzdravila. Sám si léčivé účinky studené vody ověřil při vlastním smrtelném poranění přejetí hrudi povozem. Studené obklady, které si pravidelně kladl na hrud' a pravidelně měnil, mu umožnily srovnat si po třech dnech žebra o hranu židle. V obkládání těla zábaly neúnavně vytrval několik měsíců až do doby, kdy se uzdravil. Zpráva se roznesla a tak začal léčit ve svém domě nejprve zvířata, chudé sousedy a později ve vlastních vyhlášených *lázních v Gräfenbergu* (dnes Lázně Jeseník) i vídeňskou smetánku.

Priessnitz byl toho názoru, že člověk je obdařen vlastní živnou silou, která má obranné schopnosti a pokud je podporována správnými léčebnými postupy, zvládne nemoc překonat sama. Hlavním lékem byla právě studená voda, která je mocnou a působnou tekutinou, jíž se žádná jiná nevyrovná. I když působí zpočátku na těle chlad, dále šíří v těle jen dobročinné teplo. (Šulek, 1838). Vodoléčba znamenala změnu způsobu života, ale i změnu myšlení – nový životní názor. (Selinger, 1852). Spojený se silnou vůlí, sebekázní a aktivního zapojení.

Způsobů léčení byla řada: omývání, potní kúry, sprchy vodou o přírodní teplotě, lázně s třením pokožky, studené zábaly, brouzdání ve vodě, sedací koupele, dešťové sprchy či přírodní sprchy⁶ a někdy i vnitřní vodní nálevy pročišťující střeva. Následoval doporučený pohyb v přírodě na čerstvém vzduchu. Hosté povinně pili až 12 sklenic pramenité vody. Bylo doporučeno spát u otevřeného okna, brzy vstávat, procházet se v pohodlném oblečení a nejlépe na boso. Součástí léčby byla i manuální práce jako například štípání dřeva nebo odklizení sněhu. K večeru se lidé scházeli k hudbě a veselým hrám, ale hovořit o svých nemocech bylo zakázáno!

⁶ Pramenitá voda ze svahu tekla dřevěným žlabem a dopadala z výšky 1,5 – 3,5 metru.

Přestože Priessnitz razil tezi o individuálním přístupu ke každému jedinci, zde jsou shrnuty základní myšlenky gräfenbergské kúry:

- I. *„Spát v chladném prostředí a při otevřeném okně a pokaždé mít tolik čerstvého vzduchu, aby se člověk nikdy nezapotil.*
- II. *Po povstání z postele se okoupat, otřít nebo omýt a vypít několik sklenic vody.*
- III. *Po osušení provést vzdušnou lázeň a při tom se intenzivně pohybovat, pak se projít nebo pracovat, až se ruce a nohy zahřejí.*
- IV. *Studená snídaně a studená večeře.*
- V. *Hodně se procházet a pracovat venku pod širým nebem v přírodě.*
- VI. *Nejíst žádnou teplou polévku.*
- VII. *Když se člověk prostřednictvím práce nebo jinak poněkud unaví, dostane závrať nebo má strach, pak si má omýt obličej a nohy třít ve studené nožní lázni tak dlouho, až se celý zahřeje a i po velkém vyčerpání nic nejíst.*
- VIII. *Při zkaženém žaludku se musí pít hodně vody, přiložit si tenký obklad (zábal) na břicho, hodně se zdržovat v chladném prostředí a mírně se pohybovat.*
- IX. *Za těchto okolností musí být teplota v pokoji maximálně 10 st. R.*
- X. *Ráno časně vstávat a večer časně jít spát.*
- XI. *Požívat prostá jídla a málo nebo vůbec žádné sladkosti.*
- XII. *Dle možnosti se vyhýbat všem rozpalujícím nápojům.*
- XIII. *V příbytku se teple neoblékat. Chodit bez punčoch, s výjimkou cestování, kdy člověk nemá žádný pohyb.“* (Kočka & Kubík, 2006)

Věhlas vodního léčitele nakonec dostatečně vystihuje nadpis obálky poslaný z Ameriky: *Mr. Vincenz Priessnitz, Europe.* (In: Vincenz Priessnitz (1799 - 1851), 1999)

4.2 Lázně Sedmihorky: tepna srdce Českého ráje

Lázně Sedmihorky jsou lokalitou původních vodoléčebných lázní a jejich blízkého okolí, které se v době svého vzniku nazývaly německy *Wartenberg*. Jejich současný libozvučný název Sedmihorky se vztahuje k názvu prvního pramene zvaného „*Sedmihorka*“, pramenící ze sedmi pahorků, hůrek, který je zmiňovaný již v roce 1702.

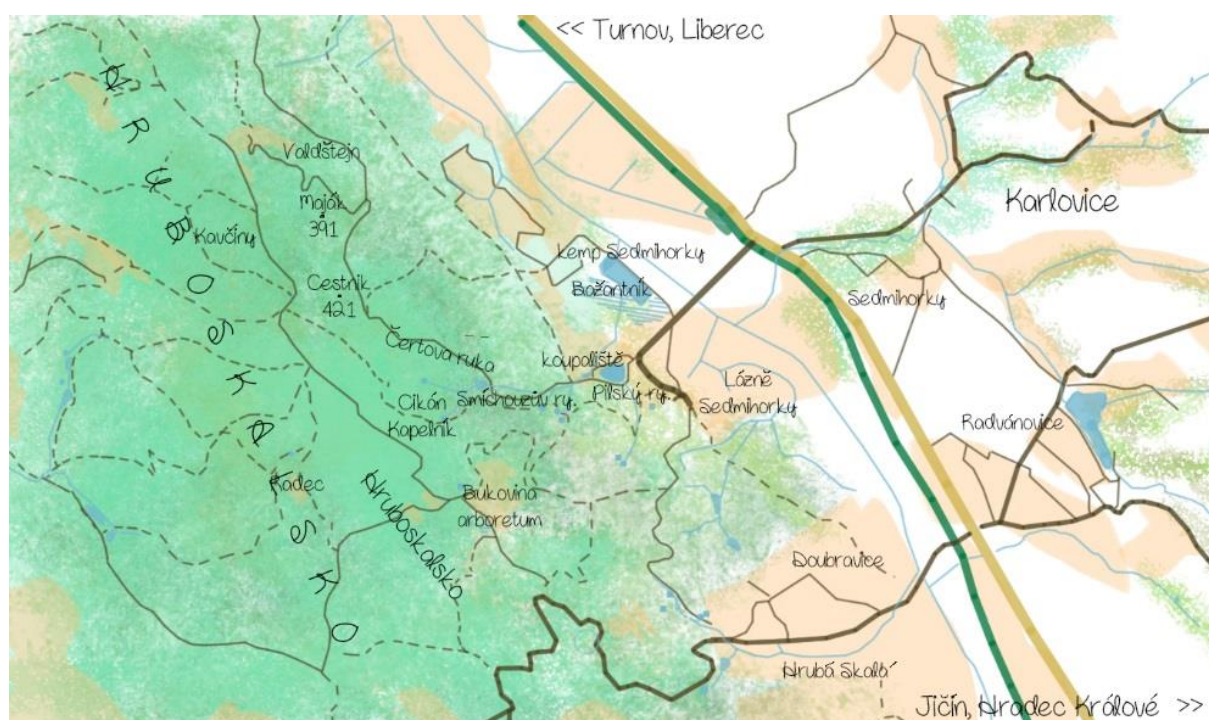
Sedmihorky jsou v současné době katastrálně vedeny jako jedna z pěti osad obce *Karlovice*. Obec se nachází v blízkosti města *Turnov*, mého rodiště, oprávněně nazývaného *srdce Českého ráje*. Celý *Český ráj* se pak rozkládá na severovýchodě Čech.

Český ráj je místo, krajina, kde se protíná historie s přítomností, krajina bájných hor ukrývajících drahokamy, krajina obklopená skalními pískovcovými městy, romantickými zříceninami, pohádkovými hrady a zámky, krajina dalekých průhledů a nekončících lesních stromořadí s prvky české lidové architektury. Říká se, že právě v Lázních Sedmihorky se kolem roku 1870 v okruhu vlastenecké společnosti literátů, herců a výtvarníků vžilo poetické pojmenování *Ráj, Český ráj*.

Okolí Lázní Sedmihorky je součástí přírodní rezervace Hruboskalsko, která spadá pod chráněnou krajinnou oblast *Český ráj*. Symbiózu popisuje Václav Durych, spisovatel český takto: „*Lázně byly založeny v krajině romantické, již příroda dodala svých velkolepých skvostů co nejvíce. Kolem dokola mohutný věnec modravých vrchů, porostlých hustými lesy, příjemné lučiny se stříbrolesklými potůčky, fantastické útvary obrovských skalín, jakýchž bys marně hledal na místech, německými cestopisci až do nebes vychválených, překrásné zámky s báječným přepychem Orientu, rozvaliny starých hradů, naleziště drahokamů, památníky a pomníky, a to vše ozářeno nimbem čaruplných pověstí a pohádek – jaký tedy div, že sedmihorské lázně již od svého založení zachovaly si ze všech ústavů podobného druhu frequenci nejhojnější, pověst nejkrásnější a oblibu největší.*“ (Durych, 1892)

Řada skvostů je od Lázní na dosah ruky jako například skalní útvar *Čertova ruka* nedaleko *Smíchousova rybníku*. Nezachovalý dřevěný hrad vytesaný do pískovcové skály je jedním z několika zřícenin v této oblasti, mezi další patří *Kavčiny* nad obcí *Kacanovy* nebo hrádek *Radeč* v blízkosti *Arboreta*. Paradoxně k jednomu z nejzachovalejších a zároveň nejstarších památek na území Českého ráje patří hrad *Valdštejn* (německy *Waldestein* = *Lesní kámen*). Vystavěn byl rodem *Markvarticů* na třech pískovcových skalách a propojený dřevěnými mosty. Zdaleka viditelná *Kaple sv. Jana Nepomuckého* anebo pískovcové mostecké barokní sochy českých světců jsou odkazem na držitele hradu v období baroka – *Valdštejny*. Oni a po nich český rod *Aehrenthalů* vybudovali

z Valdštejna romantické poutní sídlo. Romantiku prohlubuje obraz světce v kapličce, o kterém se říká, že je jedinou existující podobiznou Karla Hynka Máchy, milovníka české krajiny. Takové krajiny, která nás vtahuje a odvádí až k nedalekému Kopicově statku, pozoruhodnému příkladu pojizerské lidové architektury. V nedalekém lesíku byly v minulém století do pískovcových skal vytesány plastiky s tématy z českých dějin a přírodními motivy od tehdejšího majitele usedlosti, Vojtěcha Kopice. Skály jsou dominantou Hruboskalského skalního města pyšníci se stovkami masivů i jednotlivých věží dosahujících výšky až 60 metrů. Mezi nejznámější vrcholy patří *Kapelník*, *Maják* či *Osudová*. Nutno podotknout, že tato lokalita je jednou z nejpůvodnějších horolezeckých oblastí v Čechách, která je zároveň chráněnou krajinnou oblastí vyhlášenou 21. března 1998. Odvozený název ze slova skála nese i nedaleký zámek Hrubá Skála. Původní hrad *Skála* byl vystavěn rodem Valdštejnů na pískovcové skále. O několik století později, během nichž byl hrad přestavěn na dominantní zámek v krajině, se zde roku 1854 narodil budoucí rakousko-uherský ministr zahraničí a donátor Lázní Sedmihorky *Alois Lexa von Aehrenthal*. Z dnešního hotelu na Hrubé Skále vede tzv. Myší díra do Zámecké rokle, dalšího místa obohaceného o skalní útvary, kudy vede klikatá cesta zpátky do tepny srdce Českého ráje - Sedmihorek.

Obrázek 7 Mapa: Lázně Sedmihorky a blízké okolí, zeleň, vodstvo

4.3 Od Wartenbergu k Sedmihorkám

V lesním revíru zvané *Vartenberg (Wartenberg)*, tedy místa kam panstvo chodívalo „na čekanou“, vznikaly od počátku 40. let 19. století první vodoléčebné lázně v Čechách. S krásnou myšlenkou lázní v půvabném prostředí přišel původem lomnický lékař *MUDr. Antonín Šlechta*, absolvent pražské filozofické fakulty a posléze i fakulty lékařské, kterou roku 1836 zdárně ukončil doktorským titulem. Po návratu do rodného kraje byl domácím lékařem *hraběte Des Foursa*, majitele panství Hrubého Rohozce. Záhy na to se stal městským lékařem v Turnově. Už tenkrát si pohrával s myšlenkou vystavět v místním krásném prostředí vodoléčebné lázně. Pro svou myšlenku nakonec roku 1839 nadchl *Aloise Lexu z Aehrenthalu*, který nejen finančně zaštitil celý projekt. Dal nadšenému Šlechtovi volnou ruku při výběru pozemků na jeho panství pod Hrubou Skálou, ještě téhož roku vyslal mladého lékaře do Jeseníků na hospitaci k vyhlášenému vodoléčebnému mistrovi *Vincenci Priessnitzovi*. Pro lázeňské účely dal Antonín Šlechta narychlo upravit myslivnu, z původní ovčárny se stala restaurace. Z bývalé školy se záhy stala budova pro personál i pro samotného Šlechtu, který se sem roku 1841 z nedalekého Turnova přestěhoval. K otevření lázní 15. května 1842 se místní kronikář zmiňuje takto: „1839 a 1840 roku nechala naše milostivá vrchnost dílem přestavět dům ve Vartenberku k založení studených a teplých lázní. V lese u Podháje bylo vystaveno koupadlo z prken, do nějž voda z vejšky 15ti neb 18ti loket padá do kádě pramenitá. Jest to opravdu studená lázeň, jinač nemůžeme jmenovat tuš.“ (Anon., 2014) Návštěvnost lázní prudce stoupala, zatímco roku 1841 zde bylo ubytováno sedm hostů, následujícího roku to bylo padesát osm, až se počet postupem času ustálil na čísle čtyři sta hostů za rok. Navštěvovat lázně bylo oblíbenou a módní záležitostí: zejména Vídeň, jejíž nejpřednější lékaři chorým vřele Sedmihorky a léčebnou metodu Šlechtovu doporučovali, byla zde vždy hojným počtem zastoupena.“ (Müller, 1882) Prestiž prohlubovali i hosté z jiných cizích krajin jakými jsou Švédsko, Turecko, Asie či Amerika, někteří z nich byli do Lázní zvaní samotnými Aehrenthal. Lázně samozřejmě navštěvovala i česká klientela, která byla z počátku v jistém útlaku především od německy hovořících hostů. Díky česky naladěným hostům, jakými byli například *Eliška Krásnohorská*, *Karel Jaromír Erben*, *Josef Václav Sládek* nebo *Jan Neruda*, kteří propagovali české lázně v ráji, se Lázně od dob národního obrození mohly pyšnit malebným českým názvem *Sedmihorky*.

4.4 Sedmihorská idylka

Voda, vzduch, slunce, příroda, pohyb a dieta. Za syntézou těchto „všedních“ věcí mířili do zdejších lázní hosté z celého světa. Aby pravidelně pili vodu vytékajících přímo ze země, nechávali se polívat konvicemi studené vody, pobíhali po lese polonazí a dýchali přitom čerstvý vzduch a nevědomě chytali vitamín D, nechali se omezovat v jídle. A hráli karty. Jak idylické. Na tomto místě vznikla jedinečná a oblíbená kultura, zaštitěná institucí vodoléčebných lázní, kterou ve zlatém věku úspěšně řídili a obohacovali manželé Šlechtovi:

„Hlavním léčebným prostředkem byla voda. Byla lékem užívaným vnitřně a současně léčebným prostředkem používaným na venek – např. drhnutí (rajbování), při němž se kolem těla ovinovalo mokré prostěradlo, jímž se tělo nemocného silně třelo. Vnitřní použití vody se omezovalo především na pitnou kúru. Množství pitné vody bylo v každém sedmihorském ústavu a přesně předepisováno. K pití se používaly zvláštní ovální pohárky bez ucha, aby se vešly do kapsy a mohly se nosit při procházkách. Pacient měl přesně stanoven, kolik takových pohárků naplněných lesní pramenitou vodou může denně vypít. S vodoléčbou bylo spojeno i pocení ve vlněných houních a také parní a vzdušné lázně nebo tělocvik. Pro nemocné byly připravovány i lázně jehličnaté, solné, železité, sirné, sladové, jodové, uhličité i lázně slatinné z vlastních velkých rašelinných ložisek, lázně aromatické, farado galvanické, probíhalo blíže nespecifikované léčení elektrickým proudem prováděné údajně za pomoci nejmodernějších přístrojů. Zřejmě nejzajímavější a léta tradovaná byla vzdušná lázeň. Ta se zakládala, jak sám název napovídá, na působení vzduchu na povrch těla. Konala se jen tehdy, když bylo suché a teplé počasí – alespoň 16°C. Pacient se nejprve napružil díky konvici studené vody nalité na zátylek, jeho tělo bylo zabaleno do vyhrátého plátna, na hlavu dostal slamák, do ruky hůl. Pak se ozvaly bubny a v lázeňském parku byl vztyčen velký červený prapor – jasné znamení pro dámy, které šly v tu chvíli raději do ústraní, neboť jak čteme ve vzpomínkách „plátno zlobí, padá z těla a záhyby se otevírají“. Také dámy si v Sedmihorskách vydobýly zavedení vzdušných lázní, ale sám ředitel je musel záhy zrušit. „Již po první lázni dámské pozoroval jsem mezi dámami jakési napnutí, po druhé vypukla úplná revoluce. Jedna povídala o druhé, co na ní zpozorovala nepěkného, neb umělého, zkrátka povstaly klepy a křiky a musel jsem proto zase omeziti vzduchové lázně na pohlaví mužské. Muži si jeden druhého nevšímají, protahují údy své pod sluncem, hovoří si, sílí se a místo pomluv vypravují si všelijaké veselé příhody (...).“ Tyto procházky probíhaly denně od deseti do dvanácti hodin

dopoledne. V pozdějších letech jsou trasy těchto „Adamitů“, jak se jim také říkalo, až na „Konec světa“ k prameni Viléma Vojtěcha (později Kořenského), kde se dali do cvičení. Po malé zastávce se pak vrátili domů, kde opět každý dostal za týl svou konev studené vody a na odpočívadle pak čekal na zvonek ohlašující oběd.

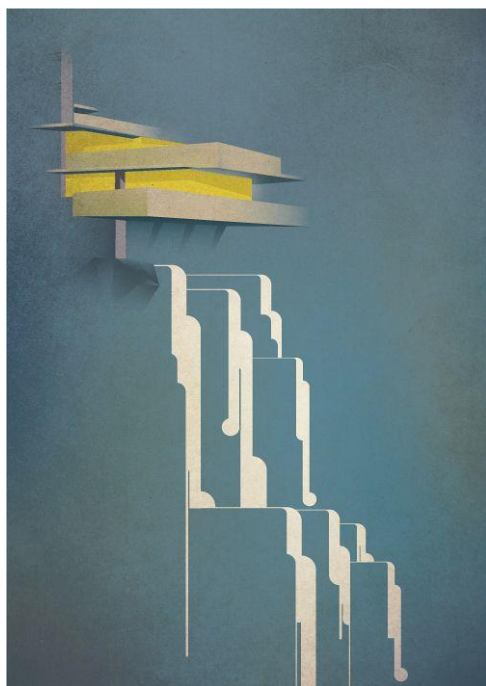
Bez Šlechty se v lázních neobešlo nic, a tak také strava byla připravována podle zvláštních vyživovacích pravidel, která sestavil. Jedlo se u společné tabule, v čele sedával sám pan doktor se svou chotí a hned vedle nich stálí hosté. (...) U oběda se zpravidla domlouval program na odpoledne, které bývalo k vodoléčbě využíváno jen nepatrně. Pánové se bavili hrou kulečnicku, hráli karty nebo kuželky. Později bylo v lázních založeno hřiště na kriket a tenisový kurt. Zřízena byla např. i temná komora pro fotoamatéry. Bohužel o volném čase dam toho příliš mnoho nevíme, ze soudobých zpráv se dočítáme, že „nejčastěji v družných skupinkách mnohá odpůldne propovídalý“. (Marek, 2015, p. 137)

5. INSPIRACE

5.1 FLW

Iniciály význačného amerického architekta *Franka Lloyd Wrighta* odkazují k inspiraci ve vztahu: *voda – architektura – člověk*. Konkrétně k fenomenální stavbě *Fallingwater*, tedy *Kaufmannově domu nad vodopádem*. Způsob jak těsný vztah je mezi vodopádem a obytnou vilou je pro mě velice fascinující a inspirující. "*Chcete přece žít s vodopádem, ne jen s pohledem na něj, vodopád se stane součástí vašeho domu.*" (Kratochvíl, 2005). Ujasňoval architekt své vize investorovi. Jedná se o vynikající příklad přizpůsobení se, oddání se architektury vodnímu živlu uprostřed pensylvánských lesů. Prvotním architektonickým záměrem, bylo vytvořit objekt, jenž by byl adekvátním doprovodem k hudbě potoka. Provázání kontrastů mezi vodou a přírodou s člověkem a jeho domem, přineslo nakonec skvostnou symbiózu. *Wright* dokázal bravurně dům zasadit do prostředí a přizpůsobit je místně specifickým přírodním podmínkám, zároveň vycházel z místních materiálů, které mu nabízela daná lokalita.

Dílo *Franka Lloyd Wrighta* se obecně klasifikuje jako organická architektura. Ovšem nejsou to organické tvary, co definují jeho tvorbu, nýbrž dialog s organickým prostředím.

Obrázek 8 Grafika Kaufmannova domu nad vodopádem

Obrázek 9 Skica Fallingwater

5.2 Kámen, zde!

Od doby kamenné se lidstvo rádo obklopuje kamenem. Tento materiál se osvědčil při stavbě hradů, zámků či domů. Pro svou jedinečnost a zajímavost povrchu z hlediska estetiky, může být vhodným prvkem pro výzdobu zahrad anebo může vymezovat a definovat určitý prostor. Takovým příkladem je anglické *Stonehenge*, kde systematicky rozmístěné kameny - balvany, nastiňují určitý přírodní jev – zde je to pohyb slunce (svatyně je orientovaná tak, aby v nejdelším dni v roce osa procházela určitým bodem).

Obrázek 10 Stonehange

Kámen je oblíbeným materiálem umělců, a to již od antiky, vzpomeňme na *Feidia* či *barokní Italy Michelangela a Berniniho* nebo na současné konceptuální umělce tvořící v intencích *minimalismu, land-artisty* či umělce tvoří *side-specific umění*.

Umění *land-art* je úzce spojeno s přírodou. Od 60. let umělci používali přírodní materiály (kámen, hlínu), kterými dočasně přetvářely podobu přírody. Zároveň i sama příroda určovala její podobu a trvanlivost. Land-artisté byli ovlivněni minimalisty, a to v používání jednoduchých a dostupných materiálů, které jsou snadno opracovatelné a získatelné. Vždyť každý kámen je ve své přirozené přírodní podobě dokonalým příkladem minimalismu, každý kus je originální socha.

Inspiraci nacházím i v umění *side specific art* – tedy umění zasazeného do kontextu určitého prostoru, kterým je formován daným místem, jeho atmosférou a historií.

Umění vnímat umění a přetvářet jej do funkčních hmot je mi blízké, proto shledávám nejrůznější sochařské intervence a koncepce nejen v přírodě za velice podnětné pro můj projekt, který je vystaven především na lokálním kameni – pískovci.

Obrázek 11 Olafur Eliasson, Sprawling Stone River Landscape, Louisiana Museum of Modern Art, Dánsko

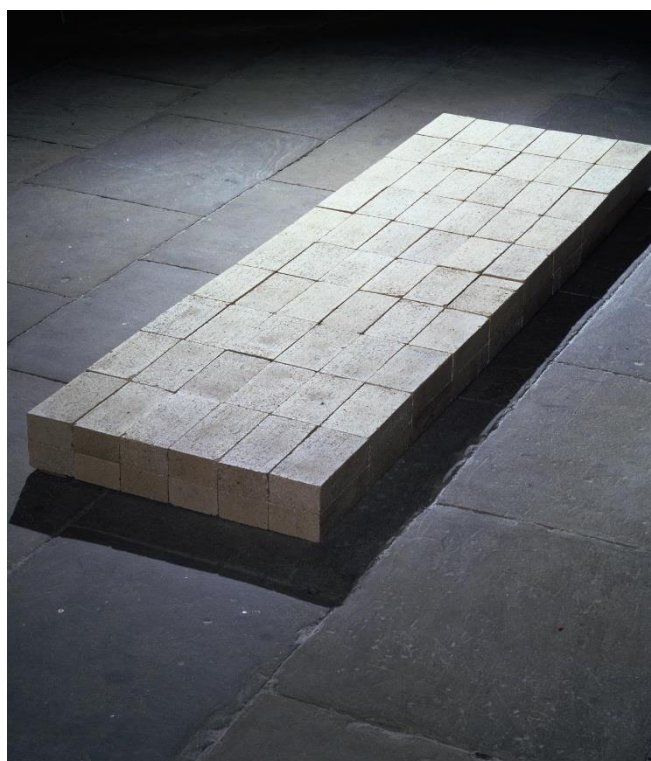
Obrázek 12 Ugo Rondinone; Seven Magic Mountains, 2016

Obrázek 13 Richard Long, Stone Circle, 1980

Obrázek 14 Robert Smithson, Spiral Jetty, 1970, Great Salt Lake, Utah, USA

Obrázek 15 Carl Andre, Equivalent VIII, 1966

5.3 Artscape NORWAY

Na začátku letošního roku byla v Galerii Jaroslava Fragnera v Praze otevřena výstava prezentující umělecké díla a architekturu v norské krajině. Tato výstava mi nastínila způsob tvorby na severu zeměkoule, vzdálené a přesto mému srdci blízké svou jednoduchou, funkční a estetickou formou a sofistikovaným obsahem. Shledala jsem ji jako velmi podnětnou a severní vítr mi zadal vítr do plachet pro tvorbu projektu v českém prostředí.

„Důležité je uvědomit si, že přírodu nemusíme jen respektovat, ale také využívat – je zdrojem všeho, co k životu potřebujeme. Příroda není žádné muzeum, ale aktivní spoluhráč. Musíme být hlavně dobří zahradníci, ne obyčejní stavbaři, ale na druhou stranu ani strážci posvátných ostatků.“ (Sami Rintala, norský architekt)

Místní architekti a umělci získali od Norského království během dvaceti let 400 milionů korun za účelem podpoření cestovního ruchu a rozvoje měst a vesnic především v obtížněji dostupných oblastech. Za tuto dobu vzniklo 120 kulturních či společenských staveb a objektů, od piknikových zón přes vyhlídky trčící z horizontu až po drobné domky-poustevny či sochy zlidšťující chladnou zemi. *„Dohromady se jedná o velmi výmluvnou ukázkou, jak pomocí současné architektury poskytnout veřejnosti zážitek z přírodních krás novým a dosud nepoznaným způsobem.“* (Siri Ellen Sletner, velvyslankyně Norska v České republice). Norský příklad financování takovýchto projektů společně s pořádáním architektonických soutěží se jeví jako ideální. Na kvalitu dohlíží rada složená z architektů, krajinářů, umělců a kurátorů. Mladí lidé dostávají kvalitní vzdělání a aktivně se podílí na projektech a následných realizacích jako například na tzv. Národních turistických trasách.

„Norská architektura se vyznačuje smyslem pro propojení krajinného rázu s architektonickým záměrem, koncepčním myšlením, mistrovskou prací s materiálem, pozorností věnovanou detailu a zejména schopnost neotřelým způsobem přistupovat ke každé jednotlivé stavební zakázce.“ (Nine Berre, ředitelka oddělení architektury v Národním muzeu v Oslu)

V této citaci je podle mého názoru obsažen recept na dokonalý projekt, který může být inspirací pro nejedno studenta či absolventa environmentálního designu.

5.3.1 Paralely norské architektury a českého prostředí

Jestliže se podíváme do minulosti obou zemí, nacházím první paralelu kolem roku 1969, tehdy byly první vrty v Severním moři zvěstí o brzkém zbohatnutí celého norského království. Zatímco v tehdejší socialistickém Československu došlo k metaforickému zavrtání země, kultury, umění a nových idejí pod tíhou tanků vojsk varšavské smlouvy.

Další ironickou paralelou je způsob, jakým je komponovaná (umělecká) tvorba v norské krajině a jak je přistupováno k inovacím v české krajině. Norský přístup stojí racionálně na dvou nohách: věc musí být funkční a zároveň estetická. Setkáváme se tak s estetickým přesahem funkčních intervencí, jenž jsou značnou nadhodnotou. Nemluvě o způsobu nahlížení na danou problematiku odborníky pod záštitou bohatého království. Velký vliv na možnosti staveb na opuštěných místech je bezčasovost. Naproti tomu české prostředí je protkáno historií, ke které se bezostyšně vrací v domněnku posílení celé kultury národa. Ovšem konzervativní přístup vede obvykle české obyvatele k nečinnosti, následnému chátrání a v závěru k nefunkčnosti „památek“.

Nutno podotknout, že jako Češka se nebráním obsahovému odkazu k minulosti, ale moje srdce bije pro nové formální vyjádření nejrozličnějších uměleckých intervencí, jenž mohou dopomoci k intenzivnějšímu přimknutí člověka s přírodou.

V současné době je díky Norským fondům⁷ financována řada významných českých kulturních památek.

5.3.2 Fragnerka ve spolupráci s FUA

Galerie Jaroslava Fragnera spolupracovala mezi léty 2012 – 14 s naší Fakultou umění a architektury na mezinárodním výzkumném projektu *Architektura mimo centra*, při které studenti a pedagogové podnikli i několik inovativních cest do Norska. Základním záměrem projektu bylo nahlédnutí na ojedinělý norský fenomén a možná inspirace a aplikace invenčních postupů do českého prostředí s vědomím rozdílnosti mentality, ekonomické a politické situace atp.

⁷ Hlavním cílem Norských fondů je přispět ke snižování ekonomických a sociálních rozdílů, posílení bilaterální spolupráci mezi donorskými a přijímajícími státy právě prostřednictvím finančních příspěvků. Mezi léty 2009 – 2014 bylo pro Českou republiku z těchto fondů vyčleněno 70,4 mil euro.

Obrázek 16 Most Høse, Rintala Eggertsson Arkitekter, NTR, Ryfylke; Sand 2013

Obrázek 17 Ornesvingen 3RW Arkitekter; Lokace: NTR, Geiranger-Trollstigen 2006

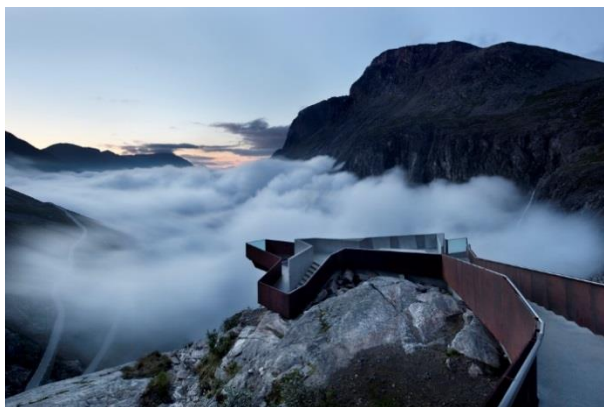
Obrázek 18 Pozorovatelna sobů, interiér Snøhetta; Lokace: Hjerkin 2007

Obrázek 19 Pozorovatelna sobů, Snøhetta; Lokace: Hjerkin 2007

Obrázek 20 Hotel v přírodě, Jensen&Skodvin Architects; Lokace: NTR, Geiranger-Trollstigen 2007

Obrázek 21 Hotel v přírodě, Jensen&Skodvin Architects; Lokace: NTR, Geiranger-Trollstigen 2007

Obrázek 22 Trollstigen Reiulf Ramstad Arkitekter; Multiconsult; Lokace: NTR, Geiranger – Trollstigen, 2010

Obrázek 23 Bergsboth, Code arkitektur, Lokace: NTR, Senja 2010

Obrázek 24 Bez názvu, Dan Graham; Lokace: Nordland; Vågan 1996

Obrázek 25 Vyhlička Tungeneset Code arkitektur, Lokace: NTR, Senja 2007

Obrázek 26 Bez názvu, Per Barclay; Lokace: Nordland; Fauske 1993

Obrázek 27 Oko v kameni, Anish Kapoor; Lokace: Nordland; Lodingen, 1998

5.4 Ieva Ozola, moje každodenní kapka inspirace

Mladá, původem lotyšská dívka *Ieva Ozola* je nadějná umělkyně s norským pasem a již brzy i českým vysokoškolským titulem. Již téměř rok zachycuje každý svůj den pomocí svižných akvarelových skic. Při kresbě si všímá okolí, vnímá daný okamžik a věnuje se sama sobě. Zachycené instantní okamžiky, sdílející na svém instagram účtu „*ievaozolaart*“ jsou pro mě denní dávnou inspirace. Mým denním chlebem (vodou) a potvrzují můj názor na krásu každého dne, každého okamžiku, ač prchlivého, přesto barvitého.

V jejím rituálu vidím podobnost s mým projektem pocty vodě. Každodenní pití vody se může stát malým rituálem. Vodu uctíme už tím, když jí mlčky poděkujeme, vědomě budeme pít, polykat každý doušek s myšlenkou na daný okamžik. Uvědomíme si její léčivou sílu, kterou působí na náš organismus. Z obyčejného pití vody se stane královský každodenní rituál. Principálně podobný tomu, při kterém slečna Ozola pracuje s vodovými barvami...

Obrázek 28 Day 160 while outside is a storm, let's swim!

Obrázek 29 Day 35

Obrázek 30 Day 145 small fish in ocean.

Obrázek 31 Day 33

Obrázek 32 Day 175 exploring new running paths and here we go, beautiful moment. Morning everyone

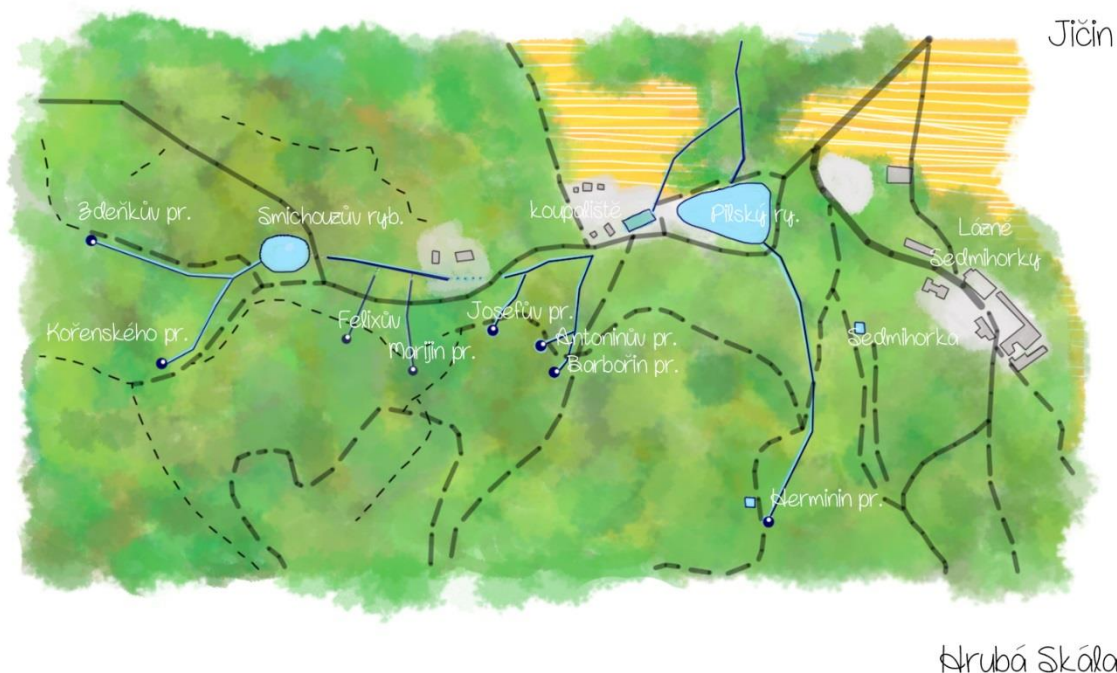
Obrázek 33 Day 41 the bridge view. This is my big "Riga."

6. ANALÝZA

Valdštejn

Turnov

Jičín

Obrázek 34 Mapa: vodní prameny, rybníky, koupaliště v blízkosti Lázní Sedmihorky

6.1 Cesta k pramenům

K pramenům vede několik cest a turistických tras. K nejfrekventovanějším patří silnice II. třídy, která je vedena lipovou alejí ze sjezdu z R 35 mezi Turnovem a Jičínem. V blízkosti tohoto sjezdu je vlaková a autobusová zastávka. Cesta lemovaná lípami a nově i kaštany svádí turisty do několika zdejších lokalit: do oblíbeného *Campu Sedmihorky*, dále prázdného areálu Lázní Sedmihorky a zároveň tato cesta slouží jako parkoviště pro návštěvníky mířících do lesů s vodními prameny.

Obrázek výše nastiňuje inkriminovanou oblast: údolím kolem *Pílského rybníku* a *koupaliště* vede zpevněná asfaltová cesta vedoucí kolem *penzionu Podháj*, až ke *Smíchovské rybníku* a dále směrem k *Valdštejnu*. Ze zmiňovaného parkoviště je vedena i pěší cesta, kolem romanticky neupraveného *Pílského rybníku*, která končí u plotu zanedbaného koupaliště. Koupaliště v těsné blízkosti rybníku je dlouhodobě uzavřené. Od bran koupaliště vede přímá šterková cesta vedoucí do skal a zároveň na ní dochází ke křížení s tzv. *Angrovou stezkou* na níž jsou umístěny vodní prameny.

6.2 Sedmihorské prameny

Lázně vznikly na místě bohatém na přírodní prameny vyvěrající v lesích nad nově vzniklým areálem. Dohromady zde vyvěralo šestnáct pramenů, dnes je aktivních jen polovina z nich. Nad nejvydatnějšími byly postupně vystavěny pomníky a kapličky, které se z velké části dochovaly dodnes. Názvy jednotlivých pramenů se vztahují nejčastěji k členům rodu *Aehrenthalů*, k rodině zakladatele a významným hostům v *Lázních Sedmihorky*.

První využívaný pramen, objevený roku 1702, který se nazývá, jak se obecně traduje podle sedmi vršků, hůrek - **Sedmihorka**⁸, napájel do nedávné doby dvě fontány přímo v areálu Lázní. U vstupu do někdejší kolonády dříve vyvěral nespoutaný vodotrysk, osazený bustou Antonína Šlechty vybudovaný z ušlechtilého kamene *Josefem Václavem Myslbekem*. Součástí pomníku jsou i dva kamenné lavory s okrasnými kohoutky, do jejichž útroeb kdysi stékala voda. Současná busta je laminátovou replikou vzniklou v ateliéru umělecké a užité sochařiny *Alberta Králička*, originál je součástí expozice *Muzea Českého ráje v Turnově*.

Druhý, „*dnes už vyschlý vrt označuje gotizující, sedlová završená stéla s dekorativním nástavcem, se stylizovanými opěrnými pilířky na bocích a rezervoárem pro vytékající vodu ve spodní části.*“ (Jakubec, 2015) Nápis na studánce: **Carl Ferdinands Brunnen. 5. October 1855**⁹, upomíná na návštěvu arcivévodky *Karla Ferdinanda*, který zde pobýval roku 1853.

„*Třetí pramen, nazvaný Janův podle pána Jana Friedricha Lexy z Aehretnhalu, byl bohatě profilovaným polygonálním pilířem s kruhovým rezervoárem a stál přímo uprostřed kolonády, postavené roku 1859.*“ (Jakubec, 2015)

Okolní les však skrývá jedinečnou „pramenní cestu“, od roku 1927 pojmenovanou podle lesního rady *Leopolda Angra* - **Angrova stezka**. První pramen, na který bychom tehdy narazili, byl onen **pramen Sedmihorka**, jmenován jako *Hlavní pramen* nebo také *Aloisův* (podle donátora lázní *Aloise Lexy*, rytíře z *Aehrenthalu*). Jímka tohoto pramene byla obložena kozákovským jaspisem. Pramen byl tak silný, že dokázal plnit všechny lázeňské nádržky a chrliče. Dnes je ovšem podchycen a zásobuje veřejný vodojem a *Kemp Sedmihorky*. Obdobné je to s **pramenem Hermína** v lokalitě *U Obrázku*, pojmenovaný

⁸ Pramenní voda byla do Lázní zavedena v roce 1847

⁹ Pomník byl osazen 5. října 1855

podle *Hermíny Wahlbergové*, manželky vládního rady *JUDr. Wahlberga* z Vídně, který byl v době první republiky přejmenován na **Husův pramen**.

Obrázek 35 a Obrázek 36 Pramen Sedmihorka

Prvními opravdu aktivními prameny na *Angrově stezce* je hned dvojice pramenů, pramenících symbolicky z jednoho prameniště a svými jmény odkazující k nejdůležitějšímu páru v Lázních: Barbořin, pojmenovaný podle manželky zakladatele, Barbory Šlechtové šlechtičny ze Sedmihorských, rozené Rumlerové (1816 – 1892). Pramen je označen kamenným kvadratickým pomníkem s nápisem **Barbara Quelle. 1852**, v jehož těsné blízkosti leží velký balvan s obdélnou nikou pro svatý obrázek s nápisem **Vertraue u. du wirst genesen. F.**¹⁰ Směrem k prameništi tohoto „dvojpramenu“ je vytesáno z pískovcové skály pohodlné sedátko. Druhý pramen - Antonínův, pojmenovaný podle zakladatele lázní, který se zde roku 1839 domluvil na spolupráci a založení Lázní s donátorem Aloisem von Aehrenthal. Na tuto událost upomínal dříve německý nápis, ze kterého zůstal autenticky zaznamenaný rok 1839, zbytek textu byl přetesan do češtiny **PRAMEN ANTONÍNŮV, DNE 27. DUBNA**. „*Pomník postavený na štukové podezdívce, charakterizuje vysoký štít s volutami a kamenným čepcem a výrazným reliéfem květu nad nápisovým polem.*“ (Jakubec, 2015)

¹⁰ Důvěřuj a uzdravíš se

Obrázek 37 *Barbořin pramen a blízké okolí*

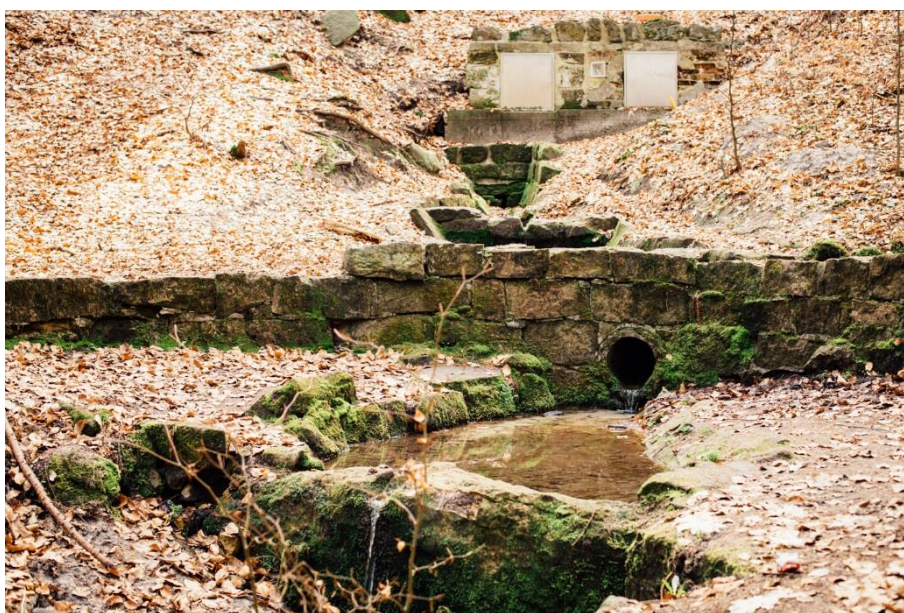
Obrázek 38 *Antonínův pramen a blízké okolí*

Následuje **pramen Josefův**, vztahující se ke jménu svobodného pána ze Šokčevičů, chorvatského bána a polního zbrojmistra, který se zde léčil roku 1865. Pramen vymezuje opět pískovcový pomník v podobě obelisku, umístěný na klasicistním tympanonu. V horní části je vytesán vavřínový věnec s druhotným nápisem pramen Josefův, pod ním je dnes volný rámeček s kartuší.

Obrázek 39 **Josefův pramen** s novou dřevěnou sochou

O kus dále vytékal další pramen s ženským a biblickým jménem – **Mariin**, pojmenovaný podle *Marie Felicie z Aehrenthal*, manželky *Jana Fridricha Lexy z Aehrenthalu*, dcery hraběte *Thun-Hohenstein*. Pramen je v současnosti sice podchycen a dotuje lázeňský areál, ale nově vybudovaná kaskáda z roku 1996 je teoreticky volně přístupná. Ovšem dojem z tohoto pramenu kazí technická podoba, poskládaná z pískovcového štuku a cihel na betonové podezdívce a doplněná čtvercovými plechovými kryty.

Obrázek 40 **Mariin pramen**, současná kaskáda a technické zázemí

Jiného člena významného místního rodu připomíná **pramen Felixův**, svobodného pána z Aehrenthalu (1853 – 1918). Rovněž tento pramen si nezanechal svou historickou podobu a nyníšší betonová „hrobka“ chránící pramen je ryze technického charakteru.

Obrázek 41 Felixův pramen pod "hrobkou"

Na konci stezky ještě svého času vyvěral *Pramen Viléma Albrechta*, jenž byl díky nástoľku z červeného mramoru jedním z nejkrásnějších, ovšem ten se nedochoval.

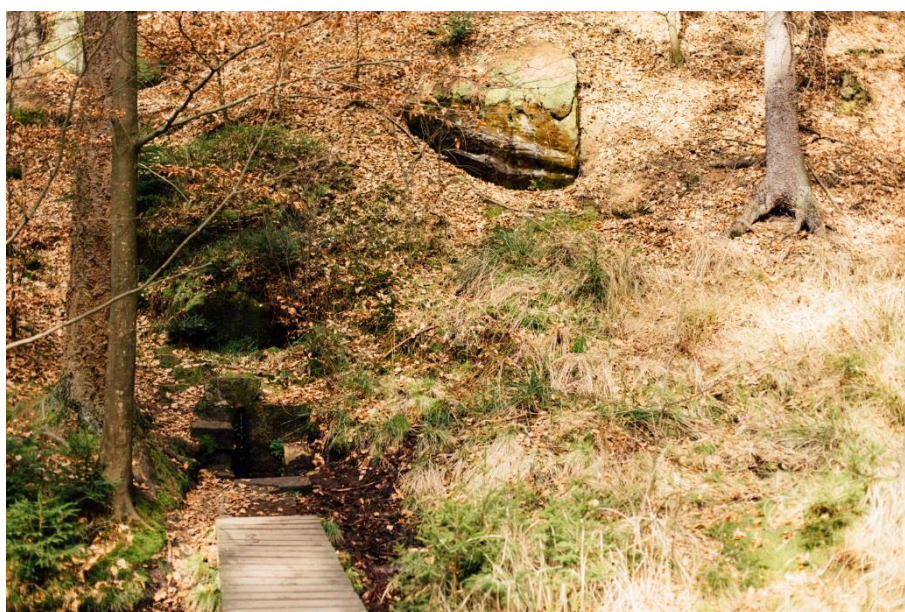
Jeden z údajně nejsilnějších pramenů se nachází v příznačně nazvaném místě Konec světa. Zde se nachází dva výtoky bývalého pramene *Viléma Vojtěcha*. Pramen byl roku 1928 při příležitosti 80. narozenin slavného českého cestopisného fotografa Josefa Kořenského přejmenován. Nyní nese pseudorománská stěla s náznakem původní květinové výzdoby nápis **U PRAMENE KOŘENSKÉHO**. Voda původně vytékala z kruhového ornamentu na podstavci, který byl později necitelně odtesán a přerušen železnou trubkou. Proudem času se zdroj přemístil o pár metrů níž, u něho byla zřízena nádržka bez zjevného označení a je evidován jako **Kořenského pramen II**.

Za kopcem, přesto v blízkosti Smíchousova rybníku se krčí zapomenutý pramen s malým rezervoárem a přízemním překladem, do něhož je nejistou rukou vtesáno **ZDEŇKŮV PRAMEN**.

Všechny plastiky byly v roce mého narození (1992) opraveny, ovšem permanentní působení stoprocentní vlhkosti a v exponovaných obdobích i vysoký počet turistů se na jejich podobě opět podepsaly. (Jakubec, 2015)

*Obrázek 42 Stěla pramene **Kořenského I.***

*Obrázek 43 **Pramen Kořenského II.***

6.3 Vodní toky

Voda z pramenišť stéká po sedmihorských stráních nespoutanými vodními toky do údolí k větším vodním celkům. Od tichých lesních vodních cest, přes dramatické výškové a strukturální rozdíly dvou břehů až po rozlehlé bublající mokřady.

Způsob jakým si vodní živel razí cestu napříč krajinou je fascinující. Nezastaví se před kamenem, kopci se vyhne obloukem a cestu směle podemele, voda se může kumulovat v nečekaných mokřadech. Tok se dokáže zúžit na vodní nitku a naopak roztáhnout tam, kde je pro něho místo. Vznikají tak dramatické vodní cesty, založené na výškových a strukturálních rozdílech jednotlivých břehů, které utváří dynamickou krajinu.

Obrázek 44 Vodní tok ze Zdenčina pramenu

Obrázek 45 Vodní tok z Hermínina pramenu

Obrázek 46 Vodní tok z Felixova pramenu

Obrázek 47 Okolí Barbořina a Antonínova pramenu

Obrázek 48 Mokřad v blízkosti Josefova pramenu

6.4 Větší vodní zdroje: rybníky a koupaliště

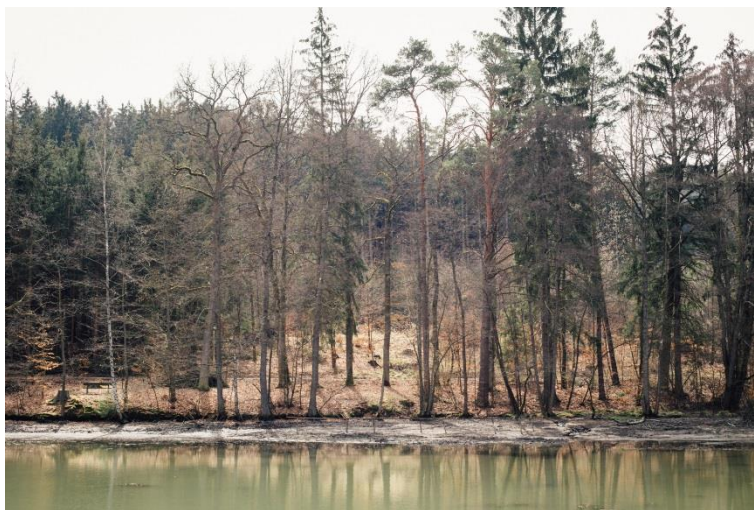
Větší vodní celky v oblasti Lázní Sedmihorky jsou zcela dotovány místními prameny, jenž jsou přiváděny do údolí zmiňovanými vodními toky. Největším rybníkem v této oblasti je *Bažantník*, který je v těsné blízkosti *Campu Sedmihorky* a slouží k rybolovu a rekreaci. V okruhu mých zájmů je dvojice rybníků a jedno přírodní koupaliště:

Obrázek 49 Mapa vodních zdrojů v Lázních Sedmihorky

6.4.1 Pilský rybník

Prvním umělým vodním dílem je *Pilský rybník*, ležící v blízkosti příjezdové cesty do areálu Lázní Sedmihorky. Je přístupný ze všech stran, přičemž severozápadní cesta je přístupná pouze pro pěší. Rybník je napouštěn dvěma potoky: východní proudí z prameniště *Sedmihorka* a západní nabírá vodu ze všech aktivních pramenů na *Angrově stezce*. V minulosti sloužil rybník jako koupaliště pro lázeňské hosty. V současnosti žije rybník vlastním životem s bohatou faunou a florou. Břehy rybníků jsou nezpevněné a zarostlé zelení. Okolí rybníku je tvořeno vzrostlým porostem především jehličnatých dřevin. V celém blízkém okolí je umístěna jen jedna lavička!

Obrázek 50 Pílský rybník, jižní strana s lavičkou

Obrázek 51 Pílský rybník, severní strana

Obrázek 52 Pílský rybník, západní strana, pohled ke koupališti

6.4.2 Koupaliště

Na západní straně od Pílského rybníku je vybudováno *betonové koupaliště* obložené kamenem. Je 25 metrů dlouhé a 10 metrů široké. Dno bazénu se v mírném sklonu svažuje směrem k Pílskému rybníku. Voda do bazénu proudí rovněž z pramenů na *Angrově stezce*. Odtud přebytečná voda pokračuje do sousedního Pílského rybníku nebo do Bažantníku v Campu. Přístup do koupaliště je možný betonovým schodištěm ze západu nebo přes kovové schůdky ze strany východní (viz Obrázek 53), přičemž tyto kratší strany jsou vodorovné a delší strany zkosené. Koupaliště je součástí většího areálu se zděnou budovou malé restaurace a terasou, která je sporadicky otevřená. V současné době je součástí pozemku i dětské hřiště, tak jako v minulosti, nicméně, kolotoče byly vyměněny za nafukovací skákací plochy. V letošním roce by se koupaliště mělo rekonstruovat.

Dlouhá léta chybělo v okolí mého bydliště města Turnova, které je jen několik málo kilometrů vzdálené od Lázní Sedmihorky, koupaliště. V době mého zájmu o oblast Lázní se v Turnově otevřel relaxační komplex s venkovními bazény. Ale přesto si myslím, že toto koupaliště pod lesem by si při případné rekonstrukci našlo své návštěvníky, jak z řad Turnovanů, tak turistů mířících objevovat krásy Českého ráje.

Obrázek 53 Koupaliště se schůdky na východní straně

6.4.3 Smíchousův rybník

Nejvýše položený rybník je napájen dvojicí pramenů: *Zdeňkovým pramenem* a *Kořenského pramenem*. Odloučená poloha společně se zdejší nerušenou faunou a nenarušenou florou utváří *genia loci Smíchousova rybníku*, třetího rybníku v Lázních Sedmihorky. Odraz vodní hlady je možné pozorovat kolem celého vodního díla. Severovýchodní stranu lemuje zpevněná cesta od hradu *Valdštejn* a spodní cesta, lemovaná nově vybudovanou jehličnatou školkou, zavede zvědavého návštěvníka až k prameni Kořenského. Od Zdeňkova pramenu směrem k rybníku se cesta snižuje a vzniká zde přirozený mokřad, který dotváří pohádkovou atmosféru tohoto vodního díla.

Obrázek 54 Smíchousův rybník od Zdeňkova pramenu

Obrázek 55 Smíchousův rybník s pohledem směrem ke Zdeňkovu prameni

6.5 VODA JE BŮH – BŮH JE VODA

Nemůžu se rozhodnout, zda je bůh voda nebo zda voda je bůh. Základní otázka by asi měla být, kdo nebo co je bůh. Tak tedy, bůh musí být někdo nebo něco, co dává život. Voda život dává a stabilizuje ho. Bůh musí být všude. Voda je v zemi, na zemi, mezi nebem a zemí a je také v nebi. Bůh musí být v každém z nás. Voda je v nás. Bůh musí být voda.

Ve své bakalářské práci se nechci zabývat vlivy náboženství ve vztahu k vodě.¹¹ V této kapitole chci pouze laicky nastínit podobnost mezi křesťanskou typologií architektury a přírodními prameny umístěnými v lese nad Lázněmi Sedmihorky.

Do kostela lidé obvykle chodí adorovat Boha a jeho syna Ježíše Krista. Já chodím do kostela vnímat umění, vzniklé za účelem oslavy náboženských skutků a zázraků. Podobné cesty podnikají i návštěvníci přírody, kdy chodí lesy, loukami, poli a žasnou nad zázraky přírody, které stvořil bůh – voda.?

Chrámy, kostely či baziliky bývají obvykle vystavěny na posvátných místech, které se vážou k nejrůznějším náboženským aktům, často spojených se smrtí. Tato místa jsou uctívána, velebena a vysvěcována „svěcenou vodou“... Lokalita kolem Lázní Sedmihorky je chráněnou krajinou rezervací a platí zde specifické podmínky pro výstavbu, pobyt, pohyb a nesmí se tu křičet, jako v kostele. Jedním z důvodů ochrany je několik pramenišť přírodní pramenité vody, čerpané ze živého podloží pod pískovci. Odtud voda pokračuje do okolí a je životadárným zdrojem široko daleko.

Samotné prameny, tedy místo odkud cíleně vytéká voda, pak přirovnávám k chrámovému oltáři. Tedy středobodu, k němuž míří řady věřících a adorují zde Boha. Principiálně tak může fungovat kontakt mezi pramenem s vytékající vodou a jakýmkoliv návštěvníkem místního environmentu. Blízké okolí je platformou pro dokonalý zážitek, zastavení a docenění věci nad zlato – vody. Toto „zlato“ je nedílnou součástí místního „oltáře“, jehož součástí je specifický „mobiliář“.

Formální podoba jednotlivých pramenů se váže k historii místních lázní, k zakladatelům, místnímu rodu či hostům - jak světské. Uplatňuje se zde pravidlo ražené architektem *Frankem Lloydem Wrightem*, tvořit z místních materiálů – jak pozemské! Součástí koncepce je i estetika založená na smyslovém poznání vody – jak smyslné!

¹¹ Tématem *Mikve* jsem se zabývala v šestém semestru v ateliéru doc. Jaroslava Brabce, výstupem je video

6.6 VODA JE ŽENA

Voda je rodu ženského, to jistě není náhoda. Vztah člověka k vodě shledávám podobným s chováním k ženě. Měli bychom s oběma zacházet s citem, vzývat je, uctívat, uvědomovat si jejich výjimečnost, protože voda-žena je dárkyní života. Nejpevnější osou archetypického spojení vody a ženy je biologický fakt, že žena v sobě nese nádrž na vodu – dělohu s plodovou vodou.

Hegel přichází s analogií vody a ženy, kdy vidí podobnost existence obou v obětování se pro druhé a ve vzdávání se neurčitostí: „*forever being resolved and given up*.“¹² Aby se žena-voda stala všeobecnou a duchovní, musí se „obětovat“, přestat být jednotlivou a tělesnou. Jedním z důvodů, proč je voda považována za obětovaný element, je neúnavný koloběh vzniku a zániku – tedy plynutí. Podobný princip vzniku se odehrává v těle ženy – matky, kdy se lidé dokola rodí a umírají a umírají, aby se znovu mohli narodit.

Již v antice se věřilo, že ženy mají více vody v těle než muži, podle tohoto tvrzení více vody v těle způsobuje sice větší pružnost, ale zároveň je tělo méně pevné – což však umožňuje větší pohyb vnitřních elementů. Zároveň jsou tak ženy více náchylné k nervovým onemocněním, protože jejich nervový systém je pohyblivější než mužský. (Foucault, 2006)

Žena ve spojení s vodou figuruje v mýtech či uměleckých dílech častěji než muž. Přeskočíme-li *Erbenova Vodníka*, setkáme se s jeho dcerou *Rusalkou*, užasneme nad kouzly *Dešťové víly*, podíváme se bezedné moci *Jezerní královny*, proplujeme oceán s princeznou *Arielou*, na hladině zpozorujeme utonulou *Ofélii*, v zaplaveném údolí Nilu poznáme moc slz egyptské *bohyně Isis*, o kousek dál se seznámíme s řeckou *Persefonou* a jejím římským ekvivalentem *Proserpinou*, užasneme nad *Arcimboldovou alegorií Vody*, stylizované do ženského portréту a na závěr spočine náš zrak na plátnu *Tiziana*, *Rembrandta* či *Klimta*, zachycující Dia v podobě zlatého deště vstupující do *Danae*. Samotnou bakalářskou práci bych mohla věnovat performance umělkyni *Aně Mendiety*, zabývající se radikálním způsobem splnutím lidského těla s živelnými materiály (voda, stromy, písek, peří), vzniklé performance nazývá „*Earth-Body - Sculptures*.“¹³

¹² „na vždy rozhodnutý vzdávat se“

¹³ „zemní a tělové sochy“

Obrázek 56 Ana Mendieta, "Creek", 1974, 3min. 11sec.

Obrázek 57 Sir John Everett Millais, Ofélie, 1851-52

Obrázek 58 Gustav Klimt, Danae, 1907

Obrázek 59 Giuseppe Arcimboldo, cy. Čtyři živly, Voda, 1566

6.7 WAITING VE WARTENBERG

Původní název vodoléčebných lázní – *Wartenberg* se vztahuje k místu častých lovů, kterým se zde před založením lázní oddávalo panstvo, které sem mířilo tzv. „na čekanou“. V překladu z němčiny pak slovo „*warten*“ znamená čekat a „*berg*“ horský.

Od poloviny 19. století si zdejší návštěvníci zvykli nosit do místních kopcovitých lesů místo střelných zbraní nádobky na pití. Ovšem čekat nepřestali: čekají, než se nádobka naplní, čekají, až budou mít žízeň, čekají na ostatní, čekají na teplo, čekají, až bude čas, čekají, až budou zdraví, čekají, až budou bohatí, šťastní, krásní...

To mi připomnělo mou oblíbenou feministicky laděnou báseň „*Waiting*“ od americké umělkyně **Faith Wilding**:

<i>„Waiting . . . waiting . . . waiting . . .</i>	<i>Waiting to have a good figure</i>
<i>Waiting for someone to come in</i>	<i>Waiting for my first date</i>
<i>Waiting for someone to hold me</i>	<i>Waiting to have a boyfriend</i>
<i>Waiting for someone to feed me</i>	<i>Waiting to go to a party, to be asked to dance,</i>
<i>Waiting for someone to change my diaper</i>	<i>to dance close</i>
<i>Waiting ...</i>	<i>Waiting to be beautiful</i>
<i>Waiting to scrawl, to walk, waiting to talk</i>	<i>Waiting for the secret</i>
<i>Waiting to be cuddled</i>	<i>Waiting for life to begin Waiting ...</i>
<i>Waiting for someone to take me outside</i>	<i>Waiting to be somebody</i>
<i>Waiting for someone to play with me</i>	<i>Waiting to wear makeup</i>
<i>Waiting for someone to take me outside</i>	<i>Waiting for my pimples to go away</i>
<i>Waiting for someone to read to me, dress me, tie</i>	<i>Waiting to wear lipstick, to wear high heels and</i>
<i>my shoes</i>	<i>stockings</i>
<i>Waiting for Mommy to brush my hair</i>	<i>Waiting to get dressed up, to shave my legs</i>
<i>Waiting for her to curl my hair</i>	<i>Waiting to be pretty Waiting ...</i>
<i>Waiting to wear my frilly dress</i>	<i>Waiting for him to notice me, to call me</i>
<i>Waiting to be a pretty girl</i>	<i>Waiting for him to ask me out</i>
<i>Waiting to grow up Waiting . . .</i>	<i>Waiting for him to pay attention to me</i>
<i>Waiting for my breasts to develop</i>	<i>Waiting for him to fall in love with me</i>
<i>Waiting to wear a bra</i>	<i>Waiting for him to kiss me, touch me, touch my</i>
<i>Waiting to menstruate</i>	<i>breasts</i>
<i>Waiting to read forbidden books</i>	<i>Waiting for him to pass my house</i>
<i>Waiting to stop being clumsy</i>	<i>Waiting for him to tell me I'm beautiful</i>

Waiting for him to ask me to go steady
Waiting to neck, to make out, waiting to go all
the way
Waiting to smoke, to drink, to stay out late
Waiting to be a woman Waiting . . .
Waiting for my great love
Waiting for the perfect man
Waiting for Mr. Right Waiting . . .
Waiting to get married
Waiting for my wedding day
Waiting for my wedding night
Waiting for sex
Waiting for him to make the first move
Waiting for him to excite me
Waiting for him to give me pleasure
Waiting for him to give me an orgasm Waiting .
..
Waiting for him to come home, to fill my time
Waiting ...
Waiting for my baby to come
Waiting for my belly to swell
Waiting for my breasts to fill with milk
Waiting to feel my baby move
Waiting for my legs to stop swelling
Waiting for the first contractions
Waiting for the contractions to end
Waiting for the head to emerge
Waiting for the first scream, the afterbirth
Waiting to hold my baby
Waiting for my baby to suck my milk
Waiting for my baby to stop crying
Waiting for my baby to sleep through the night
Waiting for my breasts to dry up
Waiting to get my figure back, for the stretch
marks to go away
Waiting for some time to myself

Waiting to be beautiful again
Waiting for my child to go to school
Waiting for life to begin again Waiting...
Waiting for children to come home from school
Waiting for them to grow up, to leave home
Waiting to be myself
Waiting for excitement
Waiting for him to tell me something
interesting, to ask me how I feel
Waiting for him to stop being crabby, reach for
my hand, kiss me good morning
Waiting for fulfillment
Waiting for the children to marry
Waiting for something to happen Waiting...
Waiting to lose weight
Waiting for the first gray hair
Waiting for menopause
Waiting to grow wise
Waiting...
Waiting for my body to break down, to get ugly
Waiting for my flesh to sag
Waiting for my breasts to shrivel up
Waiting for a visit from my children, for letters
Waiting for my friends to die
Waiting for my husband to die Waiting...
Waiting to get sick
Waiting for things to get better
Waiting for winter to end
Waiting for the mirror to tell me that I'm old
Waiting for a good bowel movement
Waiting for the pain to go away
Waiting for the struggle to end
Waiting for release
Waiting for morning
Waiting for the end of the day
Waiting for sleep Waiting."

Ovšem **voda nečeká**, neohlíží se, teče, proudí, uhání, hledí stále dopředu. Voda se už od svého „rodiště“ - prameniště hrne dopředu, přes vymezený vodní tok, nic ji nezastaví. Na chvíli se usadí ve vodních celcích, ale nemešká. Odtud pokračuje dál buď po Zemi, nebo se povznese vysoko do oblak. Zde se transformuje, aby po čase mohla spadnout dolů, usadila se hluboko v zemi a zavčasu se znovu zrodila v léčivý pramen.

Obrázek 60, 61, 62, 63 Autorka u Pilského rybníku, foto by Mart in Moucha

Lidé se rádi obklopují vodním živlem, psychologicky vnímám pozorování vody jako terapeutické. Voda neustále teče, nezastaví se, je stále v činnosti, stále proudí, zurčí. Během nekončící cirkulace vody se mění jak její cesty, tak její podoba. Neohlíží se, nehledí na minulost. Překonává překážky, mění trasy, ničí stereotypy. Je samostatná, a proto nezahyne. Nemohu nepřipomenout, že voda může existovat bez lidí, ale naopak ne. A právě proto se možná lidé obecně rádi shlukují, setkávají a čekají na své blízké u vodních ploch, chodí na koupaliště, chytají ryby u rybníka, jezdí do lázní. Vždyť každé větší město je založené v blízkosti vodního zdroje, co by byla *Paříž* bez *Seiny*, *Vídeň* bez *Dunaje* nebo *Egypt* bez *Nilu*. Řeka je dominantním prvkem v krajině, který zajišťuje lokalitě atraktivitu, bez ní by krajina ztratila své kouzlo. Takové kouzlo mají díky svým vodoléčebným pramenům i Lázně Sedmihorky. Lesní prostředí tak skrývá potenciálně zajímavou lokalitu pro kontakt člověka s vodou, okořeněnou čerstvým vzduchem a krásnou přírodou.

6.8 SMYSLNOST VODY

„Water as a natural element has properties which can be immediately reached by all our senses – we can see, hear, smell, taste and touch it.“¹⁴ (Kalnická, 2001, str. 103).

Antický význam slova *aisthesis* znamená „být zkušný skrze smysly, mít smyslovou zkušenost, smyslově vnímat“. Akceptujeme-li tento význam v estetickém pojetí vody, pak právě ona nám přináší nejvíce estetických zkušeností. Estetický zážitek spojený s vodou je složitý; nezahrnuje jen fyzické, psychické a symbolické složky. Estetické zkušenosti s vodou můžeme rozdělit podle jejího působení na konkrétní smysly.

6.8.1 Zrak

Z vesmíru je dobře viditelná modř vodních ploch naší „modré planety“. Voda má na Zemi nepřehlednou škálu barev, od azurových moří, přes tmavě modré oceány, nažloutlé asijské řeky, zelenající rybníky až po průhledné pramenité toky. Fascinuje mě proměnlivost, ale i stejnost, čitelnost, ale i tajemnost vodních ploch. S jiskrou v oku zaznamenávám odraz hladiny rybníků, jezer, kaluží, které mají úchvatnou schopnost zrcadlit svět i mě samotnou. Interpretace obrazu viděného na vodní hladině může být symbolicky zřetelná. Jsem z vody. Jsem neustále v pohybu. Sama sebe pozoruji, jak se honím za svými stíny, za iluzí lepšího já. V Ezopově bajce *Pes a kus masa*, nalézám podobnost se zmiňovaným odrazem: *Pes nesa kus masa v tlamě, běžel skrze tekutou vodu. A vtom podobný kus masa v vodě zdáv se sobě že vidí, chtěl také i ten pochytit. A tak odevřev ústa, upustil ten, kterýž měl, a voda jej hned zanesla, tak že on jistej kus za nejistej ztratil.* (Ezop, 1665)

Sleduji, jak vodní tok proudí, jak pospíchá, nezastaví se a já jen stojím na břehu a tupě zírám, čekám... Při pohledu na větší vodní celky, rybníky, jezera, moře a oceány uvažuji nad pomíjivostí a zároveň věčností, nad nedosažitelností. Představuji si bohatost vodního světa, život vodních kosmonautů a Erbenova vodníka. Věřím čínskému přísloví, které praví, že důležité věci se skrývají pod hladinou, a když je čas, vykvete z bahna květ krásného leknínu.

¹⁴ „Voda jako přírodní prvek má vlastnosti, které mohou být okamžitě přístupné všemi našimi smysly - můžeme ji vidět, slyšet, přivonět, ochutnat a dotknout se jí.“

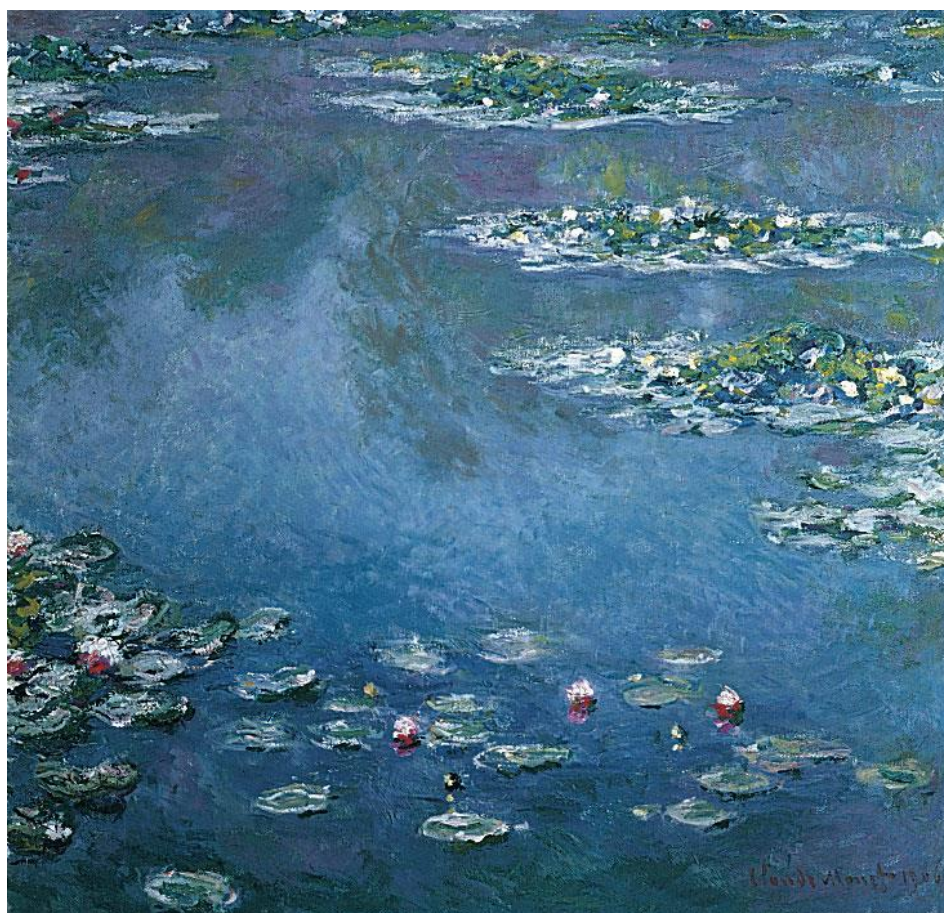
Obrázek 64 Josef Šíma, Bleu, 1958

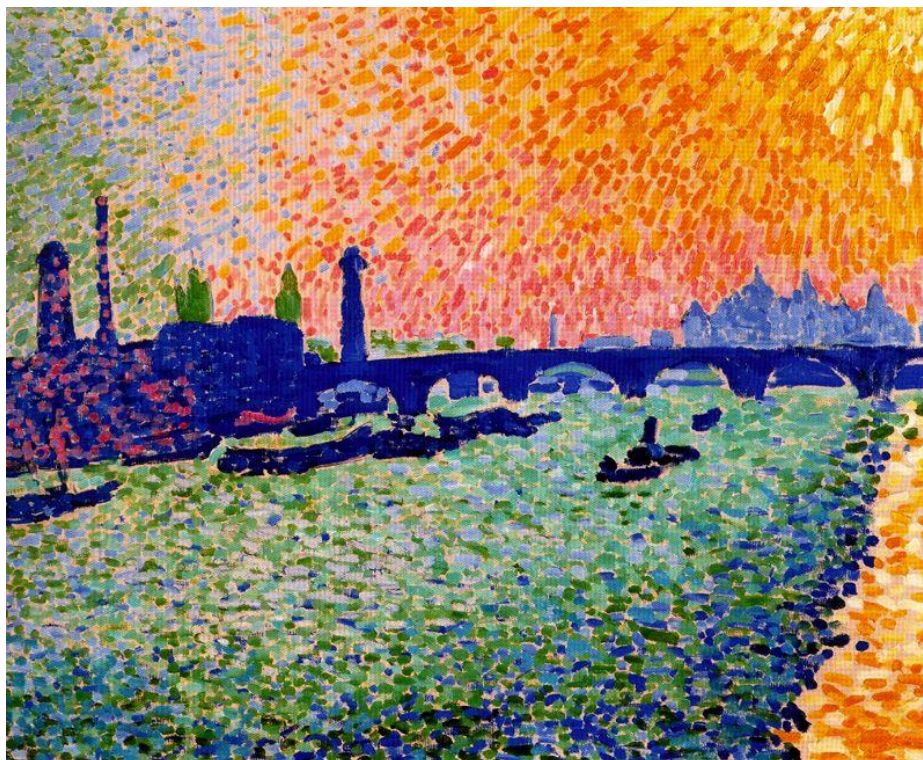
Obrázek 65 Hladina vody, Anonym

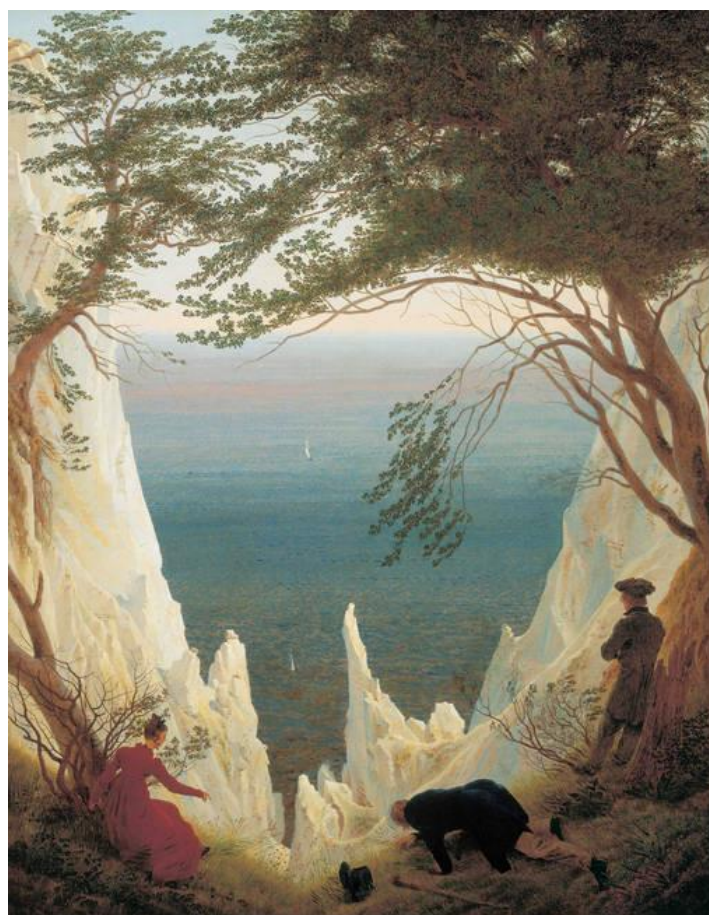
Obrázek 66 Edward Burne-Jones, Zrcadlo Venuše, 1866-67

Obrázek 67 Claude Monet, Lekníny, 1906

Obrázek 68 André Derain, Most, pohled na řeku, 1905

Obrázek 69 Caspar David Friedrich, Křídové skály na Rujaně, 1818

6.8.2 Sluch

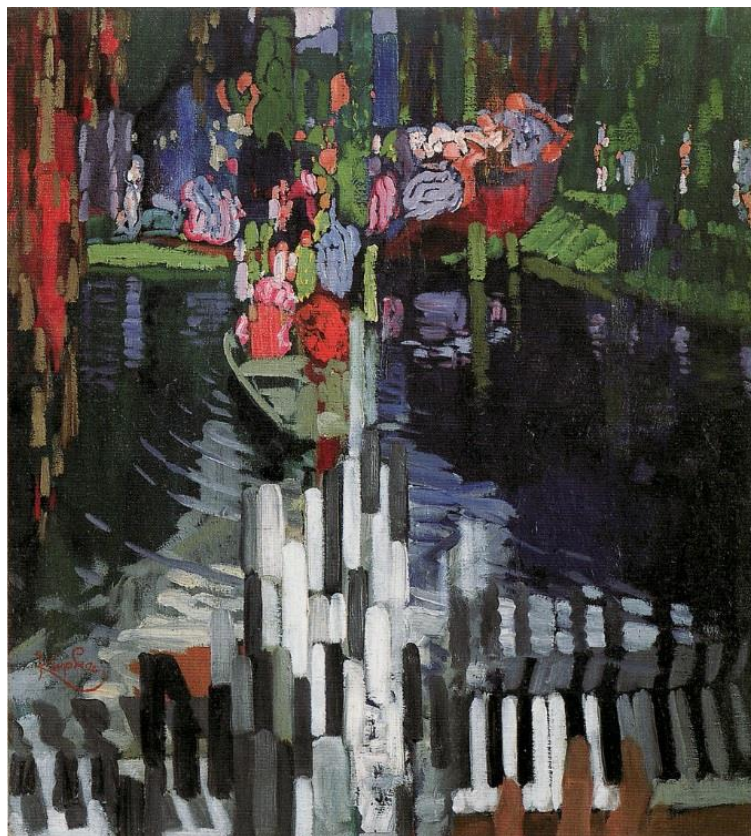
Voda svou činností vydává nejrozličnější sluchově-estetické zážitky. Vodní hladina se zdá býti klidná, tichá, netečná. Rozezpívat ji dokážou kapky deště, poskakující sem a tam v rytmu Chopinova „Dešťového Preludia“. Jinak „promlouvá“ liják uprostřed horkého léta; řeky šeptající v korytu řeky; hulákající vodopád padající ze skály; zvuk mořské vody měnící se ve vlnu; vlnobití; vařící se voda anebo zvuk výpustě při odtékání vody z vany.

Rozmanitost zvukových forem vyvolává v lidech nejrozličnější emoce. Tichost vody, co zpomalují čas, poslech splývání mořských vln či tok vody přes splav, tedy tzv. bílý šum, vytváří převážně libé pocity. Analyzovat je můžeme jako čisté, dynamické, pestré, ale zároveň pomíjivé, opakující se, tak jako lidský život a samotné bytí. Ovšem voda přináší i neblahé, nepříjemné zvuky: stereotypní rytmus kapajícího kohoutku vnímaného jako *mein Bächlein*, tedy potůčku ze závěru Schubertova cyklu, v němž poutník nachází smrt anebo burácení valících se vod, které nelze zastavit.

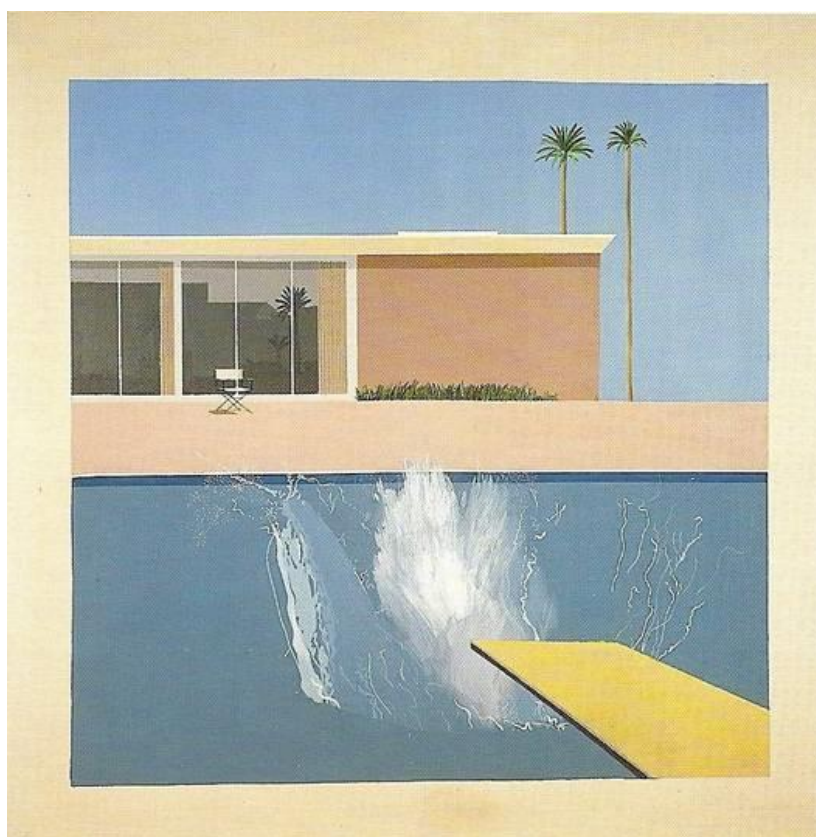
Z pohledu Jungova kolektivního nevědomí může zvuk menších vodních toků, vyvolávat pocity související s uspokojením primárních potřeb, spojené s velmi kladným a blaženým pocitem jistoty a bazální důvěry. Tento fakt se pravděpodobně vztahuje k lidské zkušenosti z prostředí dělohy. Samotní novorozenci velmi dobře reagují na tzv. bílý šum.

Obrázek 70 Lucian Freud, Dva japonští zápasníci u umyvadla, 1983-87

Obrázek 71 František Kupka, Klávesy piana - Jezero, 1909

Obrázek 72 David Hockney, The Bigger Splash, 1964

6.8.3 Chuť

Pitná voda by měla být bez chuti.

„Osvěžující, chutnou a dobrou vodu tvoří určitá (optimální) koncentrace anorganických složek vody. Významně je ovlivněna především koncentracemi vápníku, hořčíku, železa, manganu, hydrogenuhličitanů, oxidu hlinitého aj. Nejvhodnější hodnota pH se pohybuje v rozmezí 6,5 – 7,5. Pokud má voda pH větší než 8, získává mýdlovou příchut', při větších koncentracích hořčíku se sírany vzniká hořká chuť a při kombinaci chloridů a sodíku má voda slanou chuť.“ (Altmann, 2005)

V dnešní době je na trhu nepřeberné množství uměle dochucených minerálních a pramenitých vod. Součástí nabídky jsou nejrůznější sladké, hořké, kyselé, ovocné, zeleninové, alkoholické, kofeinové a jiné tekuté směsi, jejichž nezastupitelný podíl tvoří voda. Chuť vody z přírodních pramenů se pak může jevit jako obyčejná tekutina bez chuti. Opak je však pravdou. O léčebných účincích vody se zmiňují v sekci věnované poctě Vincenci Priessnitzovi. Základem vodoléčby je pak pravidelná ochutnávka minerálních a pramenitých vod, vytékajících ze země. K ochutnávce vody slouží tzv. lázeňský pohárek. Přestože je tato léčivá voda z přírodních pramenů ve většině případů volně dostupná, chemicky nezávadná a zadarmo, populace smýšlí podobně jako v této lidové písni:

*„Vodu nepijem, my pijeme rum,
vodu pijou žáby, pivo starý báby,
my pijeme rum.“*

6.8.4 Čich

Podobná kritéria jako u chuti vody se naskýtají i u její vůně.

Pitná a pramenitá voda nemívá téměř žádný zápach, nepočítaje chlórovanou vodu vytékající z většiny českých kohoutků. Jiné čichové dimenze otevírají vody stojaté, jako například rybníky žijící vlastními životy nebo vody průmyslově znečištěné, proti čemuž bojovala například Erin Brockovich, americká právní a ekologická aktivista. Jednou z nejznečištěnějších řek je posvátná řeka Ganga. Znečištění pitné vody je jedním z největších problémů lidské civilizace. Omezený přístup k pitné vodě má za následek řadu nemocí a úmrtí, především v tzv. rozvojových zemích.

Obrázek 73 Andy Warhol, Coca-Cola, 1967

Obrázek 74 Cai Guo-Qiang, Falling Back to Earth

Obrázek 75 Diego Velazques, Prodavač vody ze Sevilly, 1618-1622

6.8.5 Hmat

Rukama nám protéká neuchopitelná voda, teče po těle, vtéká do těla, tělo je jí tvořeno. S vodou přichází člověk do kontaktu již od prenatálního věku, kdy plove v děloze. Doteky vody s živými organismy jej udržují při životě, člověka a zvířata navíc v čistotě.

Člověk pociťuje vodu vnějšně na kůži či ve vlasech, kdy vnímá její vlhkost a teplotu, například při proceduře střídání studené a teplé vody o rozdílu teploty až 30°C, známého jako *Kneippův chodník*. Cit pro vnímání teploty vody se utváří i během ranních studených sprch či teplého májového deštíku. Naopak o možnost vnímat cokoli může člověka připravit náhlý příchod obří mořské vlny. Účinky vody vnímáme i vnitřně, při konzumaci životadárné tekutiny, kdy platí, kudy teče, tudy léčí. Léčivé účinky vody jsou opět spojeny s metodami lidového léčitele *Vincenze Priessnitze*.

Voda je prostupná, kontaktní tekutina se schopností pohlcovat, obklopovat daný předmět, člověka či živočicha, který se pak stane její součástí. Člověk odolává vodním zákonům při použití vlastní síly a plaveckých dovedností. Na hladině rybníků můžeme zpozorovat hmyz mající Kristův komplex, konkrétně *Vodoměrku štíhlou* či *Bruslařku obecnou*. Podobný komplex mají návštěvníci *Mrtvého moře* rozkládající se mezi Izraelem a Jordánskem. Důvodem „zázraku“ je vyšší vztlaková síla, způsobená vyšším podílem soli a zároveň vyšší hustotou vody, zabraňující potopení tělesa.

Lidé se obecně rádi pohybují v blízkosti vodních zdrojů, rádi se koupou, nechávají po sobě téct desítky minut nespoutaný vodný živel, pokouší se o nejrychlejší překonání vodního odporu, potápí se hluboko pod vodní hladinu, nechávají své děti, aby se ve vodě bezhlavě cachtaly, skákaly. Dokonce zformovali kus nábytku – vodní postel suplující spaní na vodě. Tento módní výstřelek zpopularizovala postava *Střihorukého Edwarda* ve stejnojmenném americkém filmu *Tima Burtona*.

At' člověk dělá s vodou cokoli, voda se nedá trvale uchopit. Voda je nespoutaný živel, je to síla, je to energie. „*Svět vody je „(...) kontinuitní, bez ostrých hran a rázných změn. Všechno, co se v něm nachází, je propojeno vzájemnými vztahy s ostatními složkami tohoto univerza, (...)*“ (Kalnická, 2002, p. 17)

Voda pro mě krásným příkladem volné tvorby: je zde, aby tvořila život a udržovala ho. Nedá se však uchopit a nenechá se dlouhodobě omezovat, je svéhlavá a nikdo ji nemůže vlastnit!

Obrázek 76 Salvador Dalí, *At the Age of Six When He Thought He Was a Girl Lifting The Skin of the Water to See The Dog Sleeping in The Shade of The Sea*; 1950

Obrázek 77 Roy Lichtenstein, *Woman in bath*; 1963

7. KONCEPT

Hlavním záměrem mé bakalářské práce je obnovit vodní prameny na tzv. *Angrově stezce*. Každá souvislá věta v předcházejícím textu mě do jisté míry inspirovala ke koncepci a následné finální podobě jednotlivého pramenu. Tak jako při mých častých návštěvách Lázní Sedmihorky, i zde jsem pochopila, prozřela a začala smysluplněji zacházet s vodním živlem a uvědomovat si jeho (léčivou) sílu. Analýza tvořená nejrůznějšími texty, obrázky, vzpomínkami, zážitky a asociacemi jsou mou inspirací k vytvoření řady idejí, ze kterých vznikly následující koncepce.

a) MATERIÁL

Po vzoru význačného amerického architekta kladu ve svých intervencích důraz na užití místních materiálů. Největší podíl nese pískovec, který se vztahuje ke skalním městům v Českém ráji, souvisí s propustností podzemních vod a jednotlivá zrna písku slouží k filtraci vody. Dále užívám dubové a bukové dřevo. Tyto dva stromy tvoří většinový podíl porostu Hruboskalska. Vhodná povrchová úprava těchto dvou dřevin je pak dobrým soupeřem vlhkosti, tvořící se v blízkosti vody. Jediným, na první pohled možná neadekvátním materiálem se může jevit sklo. Nicméně si myslím, že sklo je krásnou a vhodnou nápodobou vody, vytvořenou lidskou rukou a jeho výroba má v našem kraji významné a tradiční postavení.

b) SMYSLNOST VODY

V analýze porovnávám lidské smysly ve vztahu k vodě, které ilustruji výtvarným uměním. Způsob uvažování nad designem, inspirovaným, možná pro někoho nepřímým, výtvarnými díly, je mi velmi blízký a velice podnětný. V tomto případě to platí dvojnásob: protože chci-li vnímat věci esteticky, musím je posuzovat skrze smysly. A chci-li pochopit vodní živel, měla bych zapojit své smysly a naučit se jimi vnímat onen živel, protože právě voda mi smysly dokáže utříbit.

Ke každému z pěti aktivních pramenů jsem podle nejrůznějších faktorů přiřadila vždy jeden lidský smysl. Tato hra smyslů ovlivnila konečnou podobu pramenů a slouží k intenzivnějšímu vnímání vodního živlu. Nutno říct, že čím více jsem pracovala na zapracování jednoho smyslu do jednoho pramenu, tím více jsem si uvědomovala důležitost každého dalšího smyslu a jiných neartikulovaných smyslů.

c) PRIESSNITZ

Vodoléčba zprofanovaná význačným lidovým léčitelem Vincencem Priessnitzem, byla stěžejním bodem léčby v Lázních Sedmihorky. Nejrozumnější metody aplikování vody na tělo a konzumace této životodárné tekutiny byly sice občas drastické, ale účinné. Zotavování v našem prostředí pomáhal čerstvý vzduch a krásná příroda, která je velkým benefitem do dnešních dnů. Voda z většiny pramenů také stále teče, je jen na člověku, jak bude nakládat s touto nad zlato ceněnou pralátkou.

Při koncipování jednotlivých pramenů je kladen důraz na jejich léčivou sílu. Proto jsou některé prameny uzpůsobeny přímému kontaktu člověka s vodním živlem, kdy může vodu pít či nechat vodu stýkat po svých rukou či nohou. Jiné prameny sice nenabízejí přímý kontakt s vodou, přesto je jejich přítomnost v krásném prostředí Českého ráje ozdravná a působí kladně na nervový systém.

d) ZLATÁ ÉRA LÁZNÍ SEDMIHORKY

Podstatná část práce je tvořena chvalozpěvy na bývalé vodoléčebné Lázně Sedmihorky, založené a vedené Antonínem Šlechtou. Jeho působení v lázeňské oblasti na mě udělalo velký dojem. Jeho přístup k vodnímu živlu, seberealizace u Vincence Priessnitze, péče o vodoléčebný komplex, prostě totální nadšení a odevzdání se vodoléčebným lázním je velice podnětné a inspirující. Díky němu se staly Sedmihorky prosperujícími lázněmi, známými po celém světě. Z počátku jsem uvažovala o revitalizaci samotného komplexu Lázní. Nicméně jsem se rozhodla upravit nejprve podstatu celé lokality Lázní Sedmihorky – a to jsou vodní prameny, voda. Základ nových pramenů tvoří odkaz na zlatou éru Lázní, kdy ponechávám pramenům jejich původní místo i název.

e) KÁMEN

Kamenné pomníky vybudované na konci 19. století a opravené na počátku 20. století sice odkazují ke zlaté éře vodoléčebných lázní, ovšem jejich význam pro současnost je mizivý. Jejich dekorativní, pseudostylová estetika a jejich současná (ne)funkčnost a zanedbanost si žádá řešení. Tak jako se změnila společnost, tak se změnilo její vnímání a prožívání. Přestože lidé v minulosti přestali jezdit do lázní a zapomněli na léčivou sílu „obyčejných věcí“, dochází v současnosti k postupnému návratu k přírodě.

Pro novou koncepci pramenů jsem použila opět kámen, pískovec, který má dobré vlastnosti, je proměnlivý v čase a je vhodným materiálem do místního prostředí. Pracuji především s blokovým pískovcem, který deformuji, zužuji, vrstvím, tvořím na něm reliéfy. A nechávám tak vyniknout přirozenost barvy a zrnkovitost povrchu pískovce.

Kámen je v mých očích protikladem vody, společně vytvářejí podobný pár jako muž a žena. Tato úvaha může být rovněž patrná při sledování vodního živlu.

f) WAITING VE WARTENBERG

Původní název Lázní Sedmihorky – *Wartenberg*, tedy hornatého místa, kam se chodívalo „na čekanou“, mě přiměl k asociaci s člověkem a čekáním, které může mít v kontextu nazírání na vodní živel a jeho kontakt s ním mnoho významů.

Do blízkosti toku vody jsem se rozhodla umístit nejružnější sedačky nebo odpočívadla, která slouží ke komfortnějšímu a intenzivnějšímu prožitku dialogu s vodou. Statické umístění těchto sedaček a na nich sedícího člověka, je dokonalým protipólem tekoucího, nezastavitelného vodního živlu. Voda je v nás, kole nás a my se buď necháme proudem vody unášet anebo nás její nezastavitelnost posílí a dodá energii k činnosti. Součástí úvahy je moje oblíbená, feministicky laděná báseň *Waiting*, která mi dopomohla k dalšímu rozvoji nazírání na vodu.

g) VODA JE ŽENA

Voda je rodu ženského, to jistě není náhoda. V analýze popisují adorující vztah k ženě jako k vodě, popisují její oddanost k člověku (k muži), její úděl na světě pomáhat, množit, tvořit.... V místech kolem lesních pramenů a vodních toků sensitivně pociťuji vodu jako otevřenou mateřskou náruč, která je zde, aby pomáhala. Můžu se na ní vždy spolehnout, můžu se do ní ponořit, ukáže mi cestu, je laskavá, jsem z ní tvořena, obklopuje mě. Ve svých intervencích se snažím její přirozenost nenarušit, spíše nechávám vyniknout její jedinečnost v lesním prostředí.

h) SEDM

Koncepcí řady intervencí je založena na symbolice čísla sedm, odkazující k sedmi vrcholů, pahorků tyčící se nad Lázněmi Sedmihorky.

7.1 PRAMENY

Koncepce výše byly základem pro tvorbu jednotlivých intervencí obohacujících lesní prameny na *Angrově stezce*.

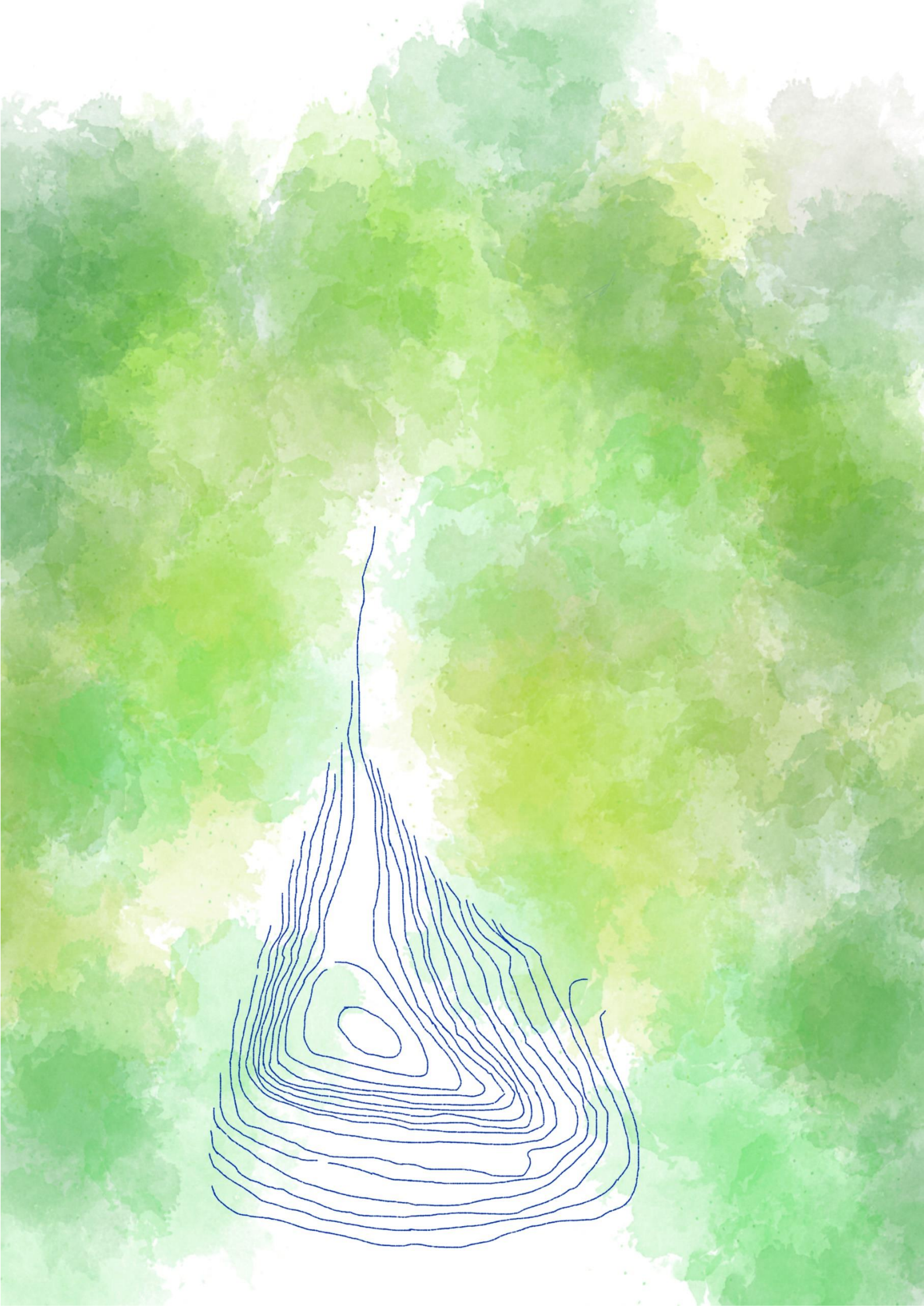
7.1.1 Barbořin pramen

Klíčová slova: *první pramen, otevřená náruč, zrak, žena, vrstevnice*

Barbořin pramen je prvním pramenem, se kterým se návštěvník setkává. Je to vůbec první přímé setkání s pitnou vodou v lokalitě Lázní Sedmihorky. Aby se člověk mohl napít, musí se na vodu nejdříve podívat, a proto jsem mu v rámci smyslového poznání vtiskla - **zrak**. Formálně je pak tento pramen, pojmenovaný podle manželky zakladatele lázní Antonína Šlechty, Barbory Šlechtové, tvarován jako otevřená mateřská či manželská náruč. Je věnován starostlivým ženám, matkám a manželkám, které mají láskyplné objetí pro své děti a manžely, tak jako ona Barbora, která byla oporou svému manželovi při vedení vodoléčebných lázní.

Tento pramen je proto pojat jako otevřená náruč, do níž vtéká a kumuluje se v ní pramenitá voda a vytváří tak specifický zrakový vjem a odráží okolní prostředí. Pramenitá voda je vedena organicky tvarovaným korytem, kopírující okolní prostředí a to již od svého prameniště. Povrch, po němž neslyšně stéká voda, je vytvořen z pískovcových kvádrů s reliéfem. Vodní tok, kopírující okolní prostředí vtéká do tzv. „otevřené náruče“, která je tvořena pískovcovými kvádry. Nízký reliéf je odvozen z vrstevnic jednoho z vrcholů v Lázních Sedmihorky – konkrétně prvního, který se tyčí nad opuštěným lázeňským komplexem. Dochází tak k pomyslnému propojení vody vytékající ze sedmera hor, stékající do jedné hory, vytvořené člověkem, které může dopomoci k lepšímu pochopení tvorby vodního živlu.

V terénu v blízkosti toku vody od prameniště je umístěno několik organicky tvarovaných laviček. Slouží návštěvníkům jako platforma pro intenzivnější prožitek sledování vodního toku, odrazu přírody na hladině tohoto nespoutaného živlu anebo slouží k uvědomění si jeho nezávislosti nebo třeba k zarecitování feministicky laděné básně *Waiting*. A to především ženami, kterým tento pramen vzdává hold a dává naději.

Obrázek 79 Barbořin pramen, otevřená náruč dle vrstevnic jedné ze Sedmera hor

Obrázek 80 Odtok z Barbořina pramenu

Obrázek 81 Barbořin pramen s odpočívadlem v jeho blízkosti

Obrázek 82 Detail Barbořina pramenu

7.1.2 Antonínův pramen

Klíčová slova: *setkat se, pít, dialog, sedm hor*

Druhý pramen, Antonínův, pojmenovaný podle zakladatele vodoléčebných Lázní Sedmihorky je v těsné blízkosti pramene Barbořina. Na tomto místě se roku 1839 domluvil onen Šlechta s majitelem hruboskalského panství na založení a financování lázní. Pramen je tedy místem setkání, kde může docházet k dialogu mezi dvěma lidmi, tak jako mezi člověkem a vodou. Setkání dvou a více lidí se obvykle neobejde bez konzumace tekutiny, zdejší podnik podává pramenitou vodu přímo ze zdroje.

Antonínův pramen odkazuje k sedmi vrcholů, prameniště je tvořeno čtyřiceti devíti kusy deformovaného pískovce. Vždy sedm hrubě omítaných bloků tvoří jeden vrchol. Dohromady tvoří sedmi bloků sedm nestejně vysokých vrcholů. Střední blok je koncipován do výšky barového stolu (1200mm) a vytéká z něho širokým proudem pramenitá voda, která slouží primárně ke konzumaci a tím k rozvinutí smyslu **chuti**. Krajní kameny mají výšku kolem 220mm a 420mm a slouží jako sedací plocha.

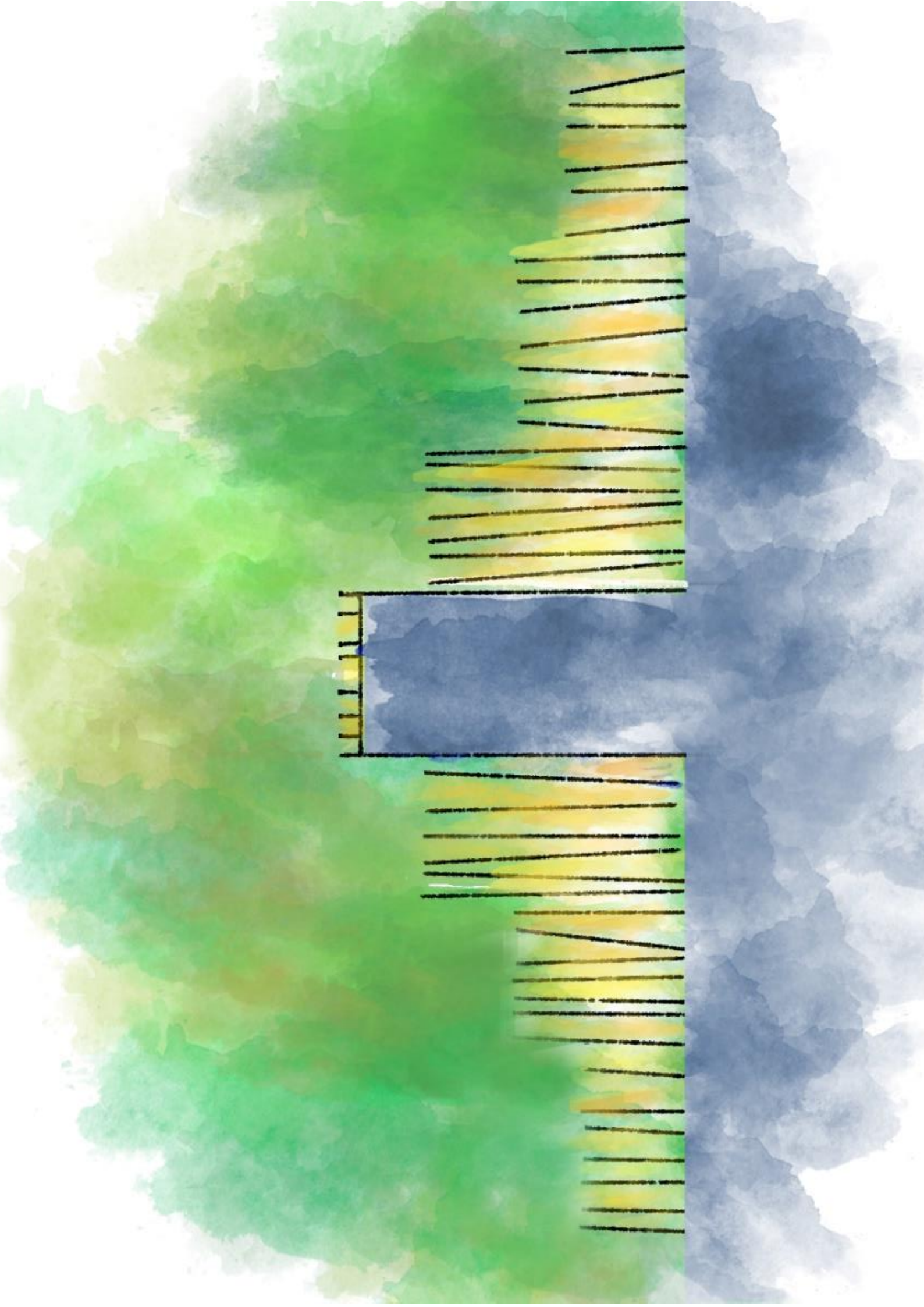
Obrázek 83 Antonínův pramen

Obrázek 84 Cesta kolem Antonínova pramenu

Obrázek 85 Antonínova záda...

7.1.3 Josefův pramen

Klíčová slova: *mokřady, bažiny, vůně, přirozenost, dýchat*

Třetí pramen je ověnčen vůní dalek - je pojmenovaný podle častého chorvatského hosta v Lázních Sedmihorky. Podél cesty vedoucí k současnému kamennému pomníku s vavřínovým reliéfem, je po obou stranách vidět a především cítit několik mokřadů. Podzemní voda se zde dopouští svéhlavosti a nezkrotnosti a dává tak najevo, že se nedá spoutat. Z důvodu místního specifického vlhkého klima, se tato oblast nabízí jako vhodná pro zasvěcení dalšímu lidskému smyslu, a to čichu.

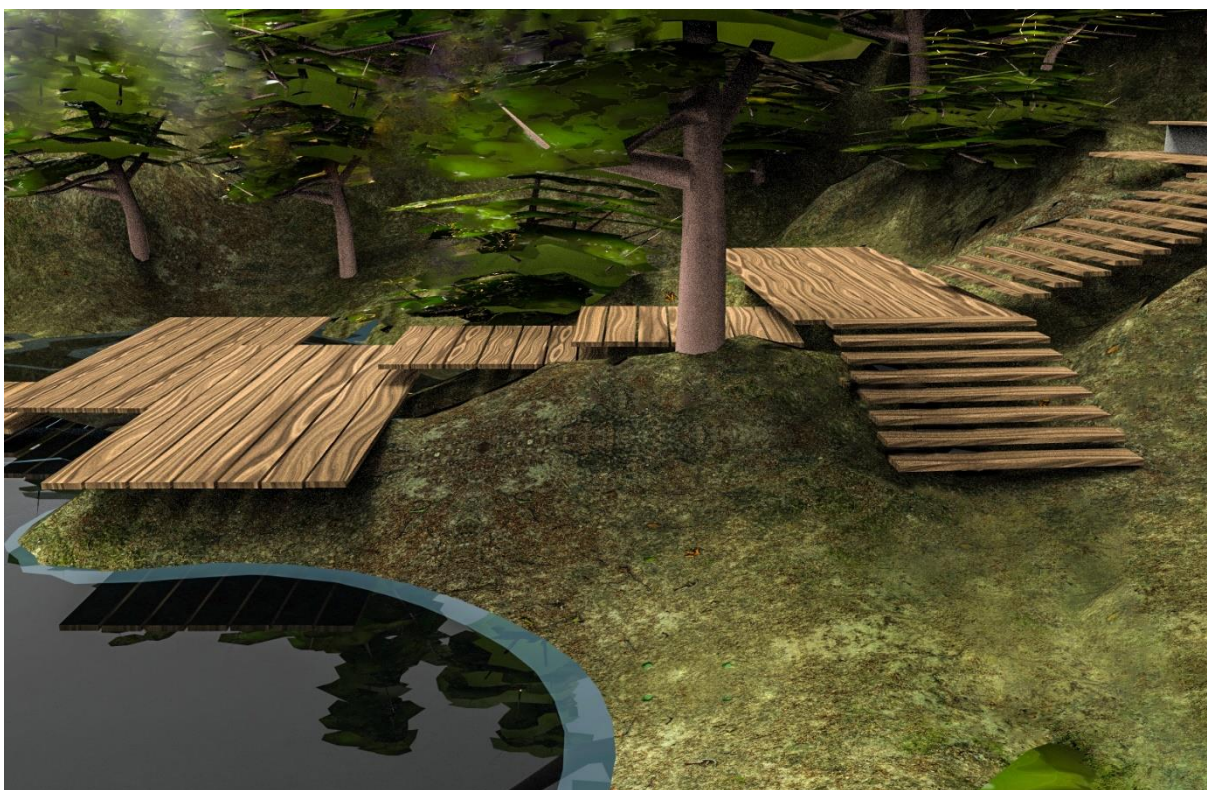
Mým záměrem je vybudovat na samovolně vzniklých mokřadech drobná dřevěná mola na kůlech. Blízkost a hojnost těchto dřevěných mol, bude tvořit stezku nad mokřady doplněnou místy dřevěnými schodišti. Vnímání vody tímto neviditelným a neuchopitelným smyslem může dopomoci k pochopení vodního živlu a uvědomění si čím vším voda je. Aby zážitek byl zcela nerušený, tak i původní pramen musí být zavezen zeminou, která se časem přizpůsobí okolnímu neobdělánému terénu.

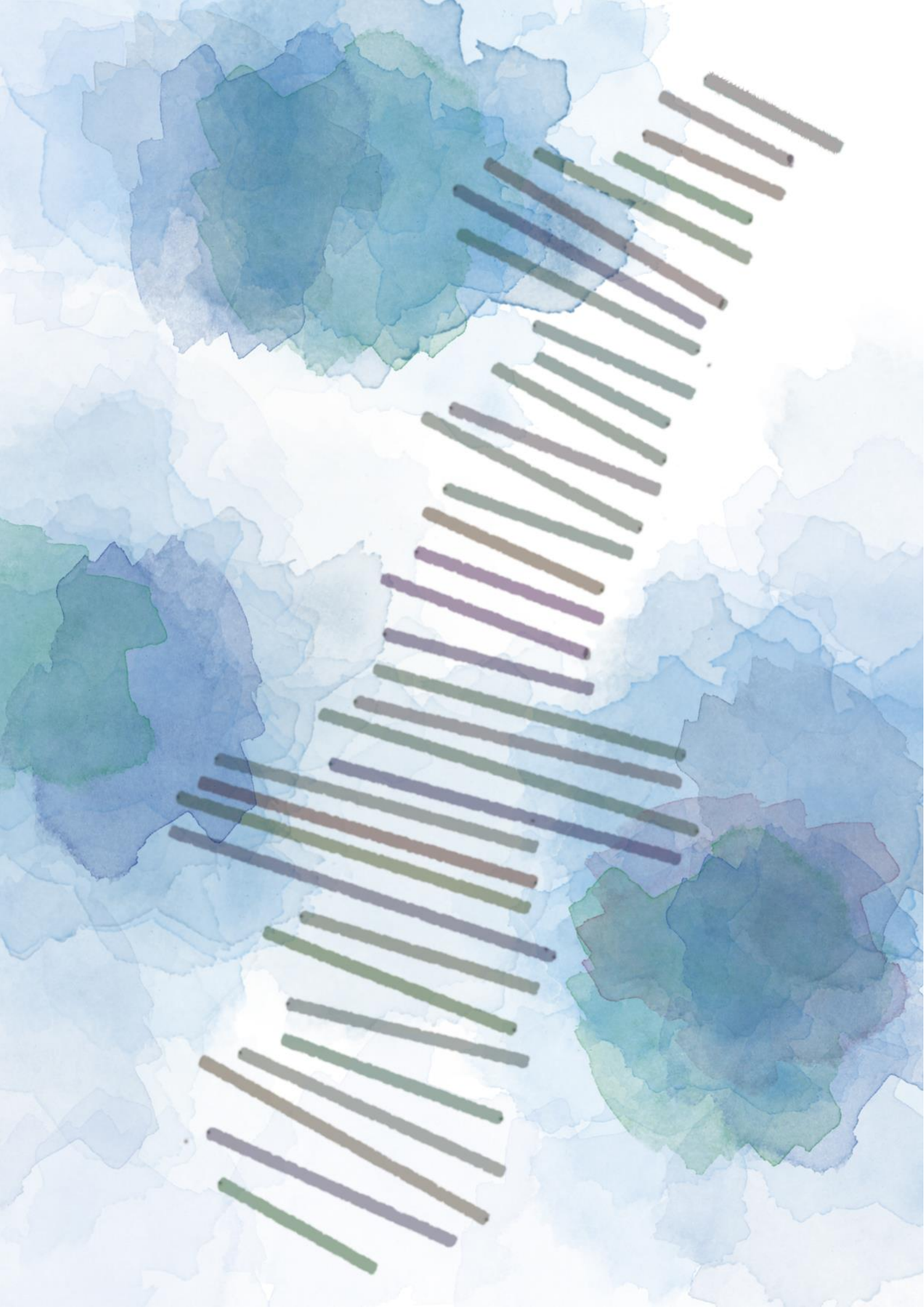
Obrázek 87 Josefův pramen, pohled od slunečních lázní

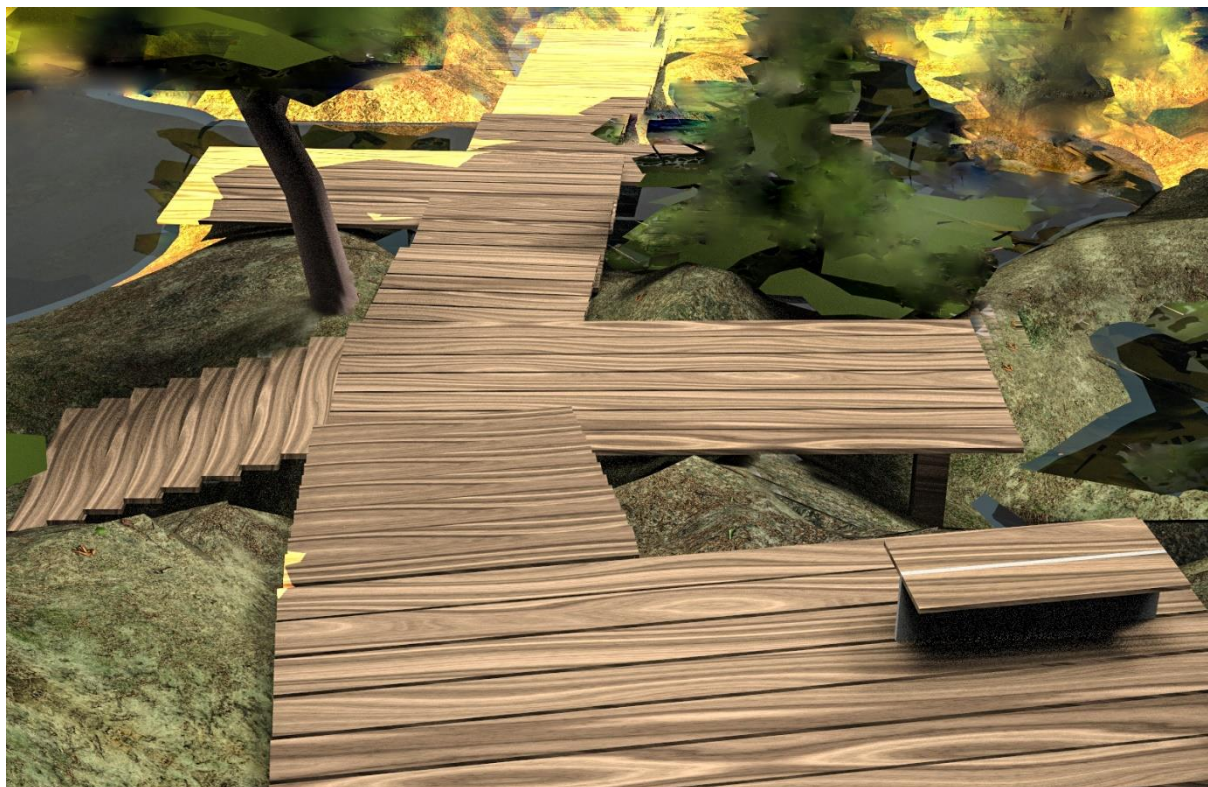

Obrázek 88 Horní pohled na Josefův pramen, resp. na Josefův mokřad

Obrázek 89 Josefův pramen, dřevěná mola

Obrázek 91 Josefův pramen, pohled shora k Josefově mokřadu

7.1.4 Mariin pramen

Klíčová slova: *zvuk, schodiště, sedm hor, vrstevnice, koncert*

Mariin pramen, pojmenovaný podle členky významného rodu *Thun – Hohenstein*, o kterém bylo v minulosti mnoho slyšet, vytéká z jednoho ze sedmihorských kopců a stéká po poměrně prudké stráni dolů k cestě. Toto prostředí má vhodné akustické podmínky pro zasvěcení místního pramenu sluchu. Zde se mohou návštěvníci zaposlouchat do zvuků sedmihorské vody a utříbit si tak další smysl – a to sluch.

Pramen je koncipován do sedmi pískovcových bloků, které jsou uloženy nad sebou v podobě schodiště. Každá ze sedmi pískovcových desek má v sobě vybroušené jamky s odtokem. Tvar sedmi jamek je vždy kopií jedné z vrstevnic sedmi vrcholků, utvářející specifické prostředí Sedmihorek. Voda kumulující se v jednotlivých pískovcových jamkách, odtéká otvorem do spodní pískovcové desky. Tvar jamky, množství vody v jamce a síla odtoku způsobují jedinečný zvukový efekt, který je u každé ze sedmi desek odlišný. A tak zde může docházet k poslechu vody – metaforicky ze sedmera hor. K dokonalému sluchovému prožitku slouží dřevěná terasa s lavičkami – pomyslné hlediště, které zároveň překlenuje vodní tok, vytékající z pod cesty.

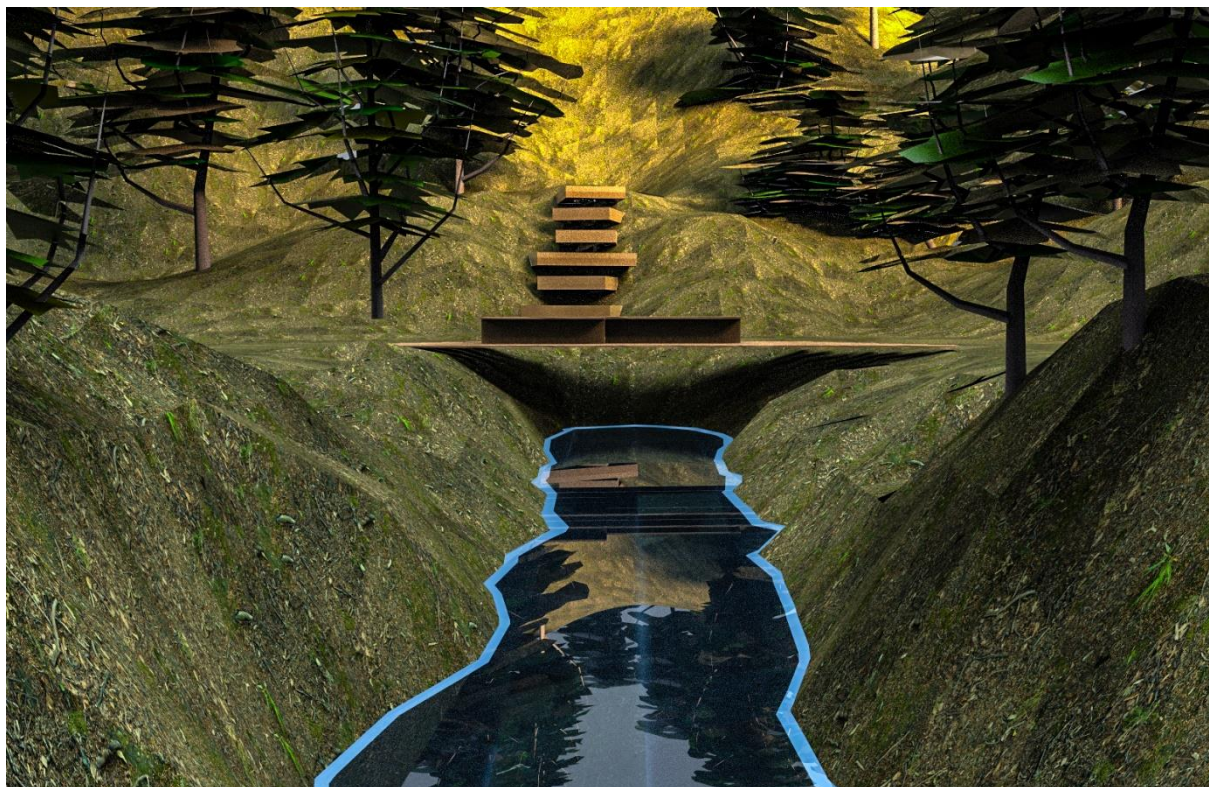

Obrázek 92 Mariin pramen, sedmihorská kaskáda

Obrázek 93 Mariin pramen, schodový pramen ve stráni a odpočívadlo

Obrázek 95 Situace od vodního toku směrem ke stráni se sochařskou intervencí a odpočívadlem – hledištěm

Obrázek 96 Situace: Mariin pramen, pískovcové bloky s vodou a hlediště s lavičkami

7.1.5 Kořenského pramen

Klíčová slova: *kruh, cirkulace, čočka, fotoaparát, sklo*

Posledním revitalizovaným pramenem, který je součástí mé smyslové koncepce, je pramen Kořenského, pojmenovaný podle význačného československého cestovatele a fotografa Josefa Kořenského. Toto poměrně vzdálené místo, umístěné až za *Smíchovským rybníkem* vhodně dokumentuje neúnavnou cirkulaci vody, která nezapomíná dotovat i místa „*Na konci světa*“. A možná právě takováto odloučená místa člověku vnuknou myšlenku, že všechno se točí v kruhu, stává se cyklickým (ale musí mít hmotný důkaz). V mé koncepci nemohu opomenout zálibu pana Kořenského (a v dnešní době většiny populace) zachycující prchavé okamžiky každého cyklu pomocí čočky fotoaparátu.

Tvar prameniště je koncipován do kruhu odkazující k cirkulaci vody (a vlastně všeho cyklického). Dva obvodové kruhy z bloků pískovců asociující svými různými výškami a šířkami clonu čočky fotoaparátu, prakticky slouží jako sedací nebo lehací plocha a dopomáhá k lepšímu kontaktu s vodním živlem. Střed pramene je tvořen velkou odraznou skleněnou kopulí. Z jejího středu vytéká pramenitá voda a stéká po leštěné ploše. Koncepce tohoto pramenu dopomáhá ke smyslovému pochopení vody skrze hmat - kopule, po níž stéká voda, slouží k hmatovým účinkům vody na rukou, na nohou anebo...

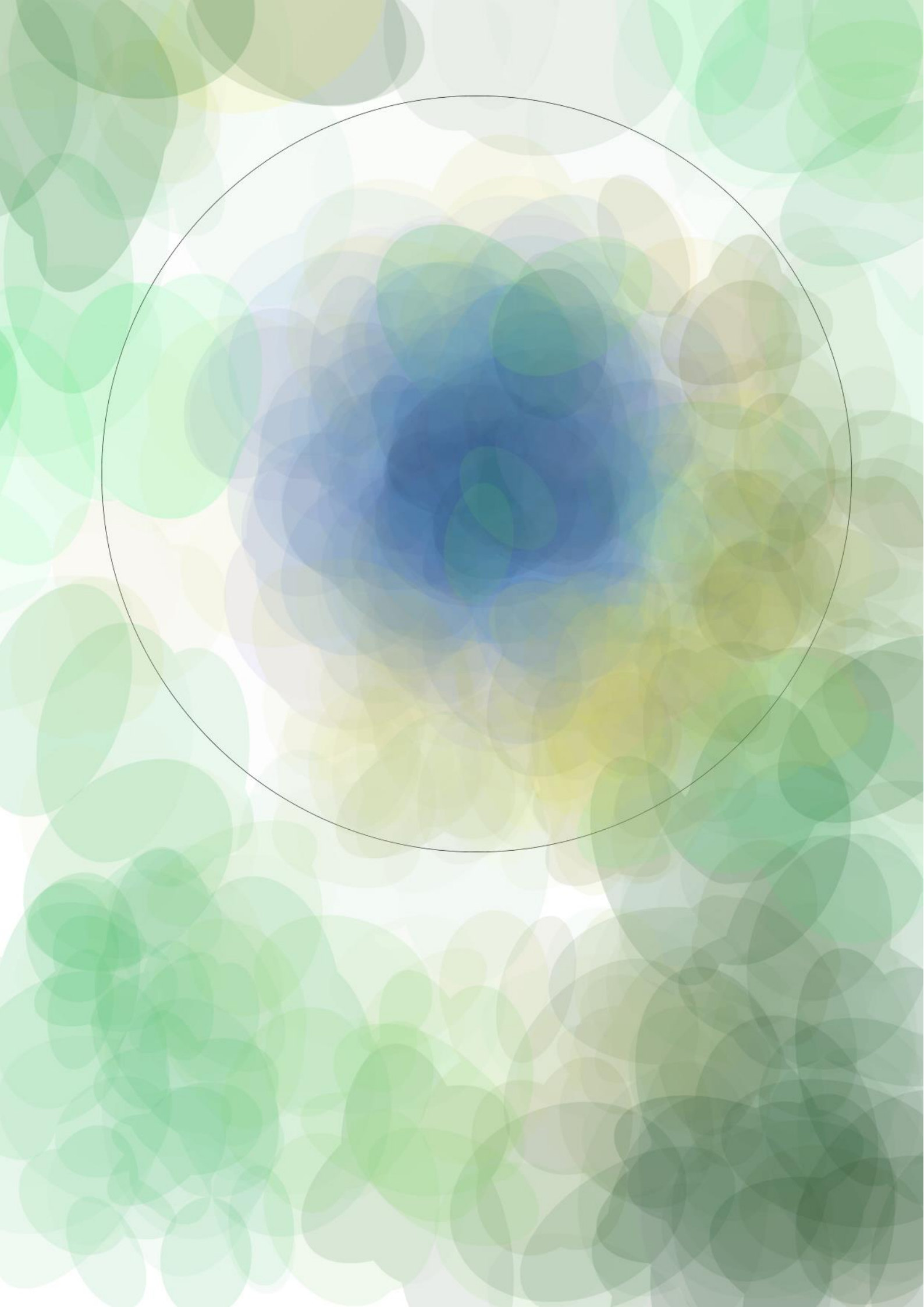
Lesní stezka vedená po léčivých pramenech, nabízí vnímavému návštěvníkovi prožít vodní živel všemi smysly. Přestože byla v minulosti většina pramenů určena ke konzumaci, moje pojetí je založeno na vnímání vodního živlu nejenom chutí popř. hmatem, ale všemi smysly. Není jednoduché definovat jednotlivé prameny jediným smyslem, přesto jsem přesvědčena, že rozvíjením smyslového poznání dojde vnímavý návštěvník ke zlepšení smyslového vnímání a s tím spojené očistě, pochopení či dokonce uctění vody a skrze tyto intervence si uvědomí si důležitost vodního živlu.

Obrázek 97 Kořenského pramen, inspirace fotografickou čočkou je evidentní

Obrázek 98 Detail kamenného zpracování pramenu s odraznou čočkou

Obrázek 100 Horní pohled na Kořenského pramen, voda v kruhu...

Obrázek 101 Boční pohled na Kořenského odraznou foto-čočku a schodišťové sezení

7.2 SLUNEČNÍ LÁZNĚ

Součástí vodoléčby je častý pobyt na čerstvém vzduchu, který může být obohacen slunečními paprsky. Ladění Lázní Sedmihorky do relaxačně-lázeňského módu vybízí k zasvěcení pár míst pro dialog mezi sluncem a člověkem.

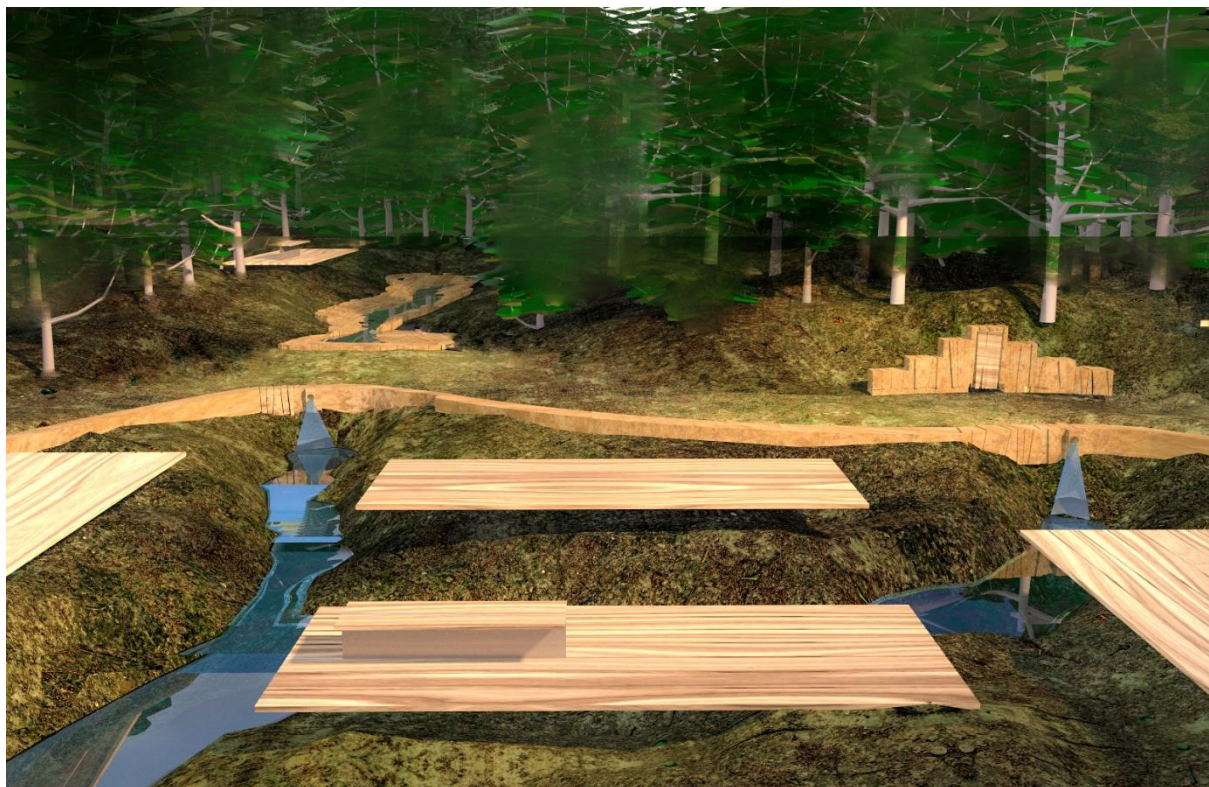
7.2.1 Sluneční stráň u Barbory a Antonína

Ve stráni nad koupalištěm, kde se střetávají toky vytékající z *Barbořina* a *Antonínova pramenu*, se nachází rozlehlá mýtina. Téměř celý den se do lysého svahu opírají sluneční paprsky, a proto toto místo shledávám vhodné pro sluneční lázně.

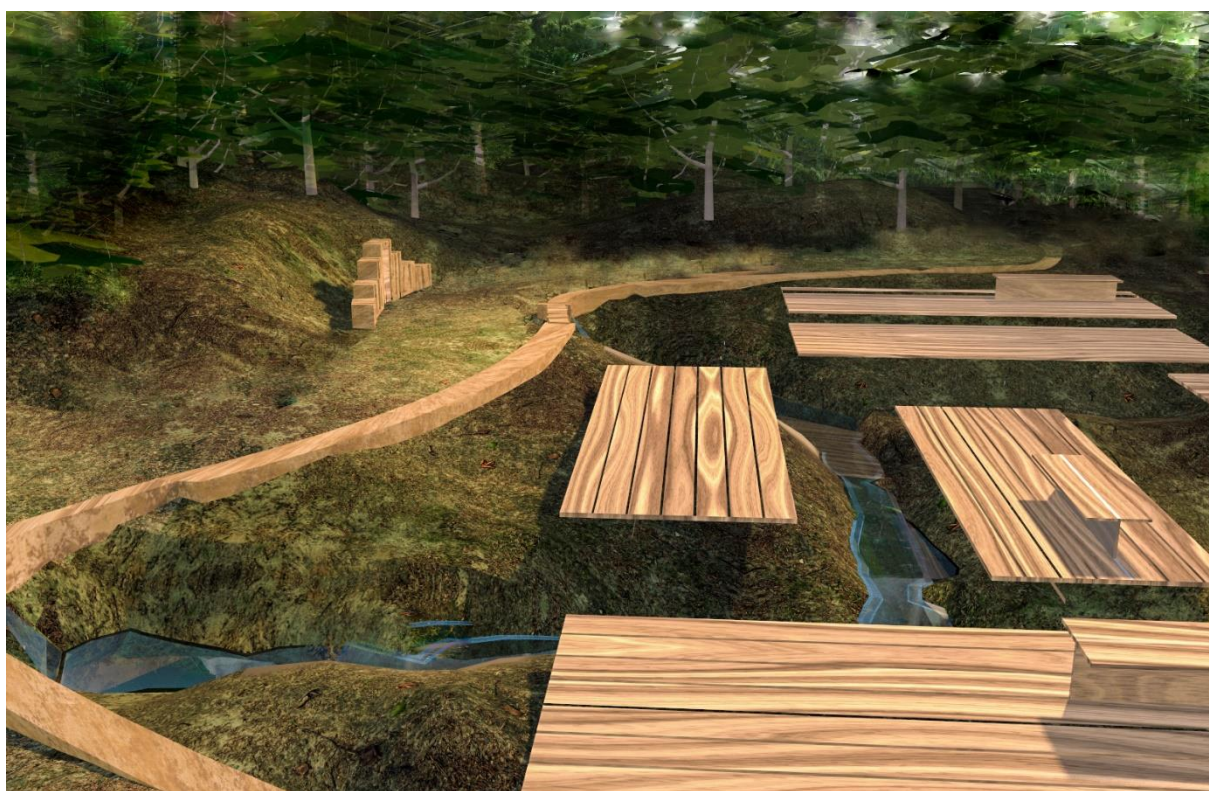
Břeh pod cestou, navrhují stupňovitě rozčlenit dřevěnými moly, sloužící nejen k vystavování se slunečním paprskům, ale také ke konzumaci pramenité vody. Břehy, tvořené dvěma vodními živly se stanou lépe dostupnými pomocí stupňovitých teras, jejichž hrany končí obvykle nad vodním tokem. Tak bude možná pozorovat utíkající vodu z dostatečné blízkosti – zrakem, tak jak tomu uzpůsoben *pramen Barbořin*. A zároveň vodu z pramene Antonínova konzumovat a a odpočívat na prohřátých dubových molech.

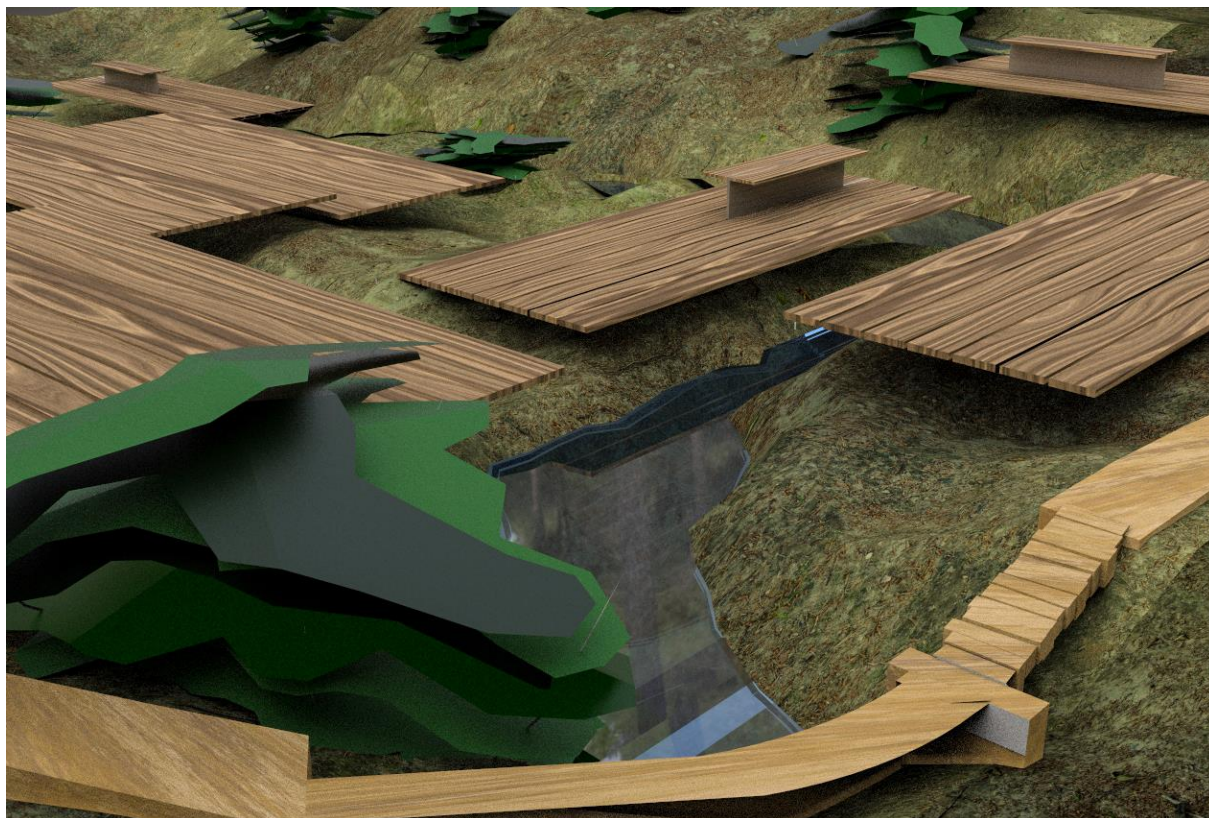
Obrázek 102 Horní pohled na Sluneční lázně, Barbořin pramen a Antonínův pramen

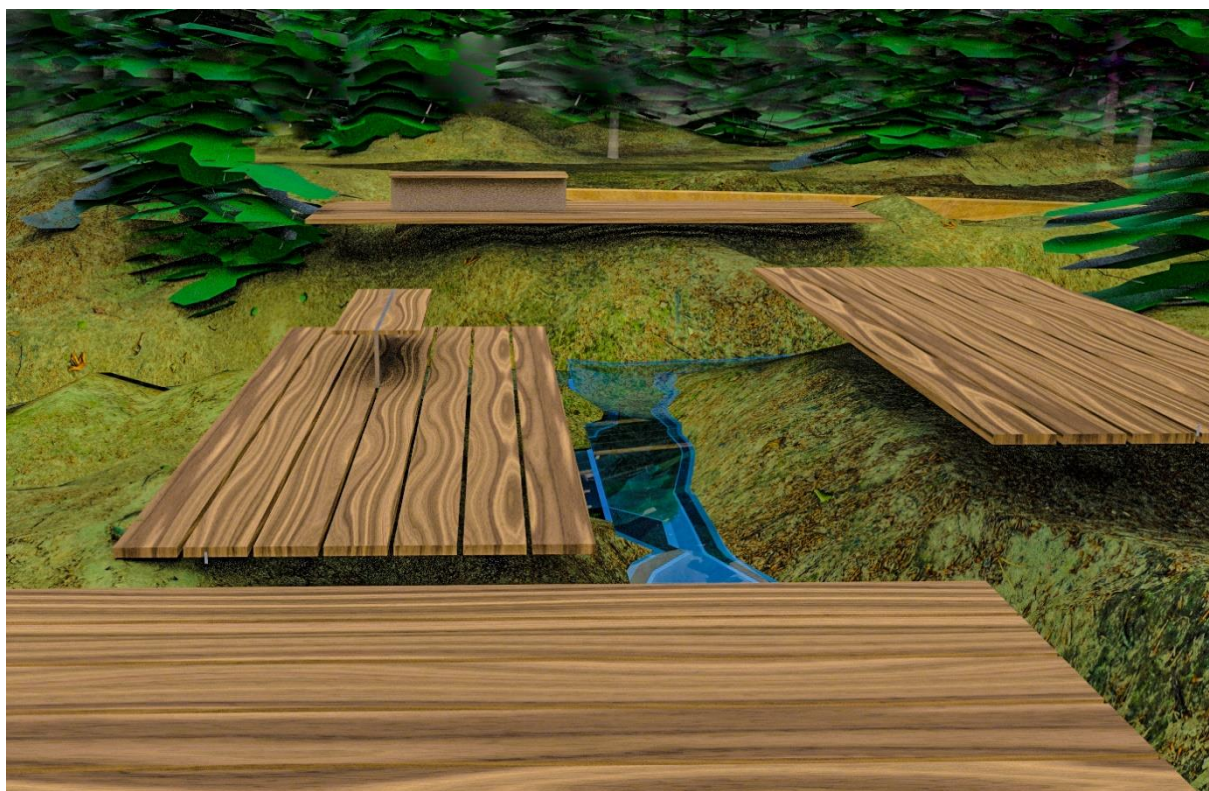
Obrázek 103 Pohled ze severu na Sluneční lázně a dvojici pramenů

Obrázek 104 Pohled na západní stranu přes Sluneční lázně, po levé straně Antonínův pramen

Obrázek 105 Dřevěná mola sluneční stráně

Obrázek 106 Dubová odpočivná mola, pohled ze západní strany

8. ZÁVĚR

Voda nad zlato.

Voda je pro mou bakalářskou práci stěžejní. Během mého dvouměsíčního bádání jsem si uvědomila její jedinečnost a výjimečnost. Vnímala jsem její přítomnost ve všem, co mě obklopuje a čím jsem tvořena. Užasla jsem nad léčivými účinky, které skýtá tato přírodnina ceněná nad zlato. Uvažovala jsem o vodě jako o pralátce, tedy tak jako první filozofové. Vztah k vodě jsem si dovolila připodobnit ke vztahu k ženě. Přirovnala jsem, nazvala jsem vodu bohem, který je údajně ve všem. Vodu jsem nacházela i v řadě uměleckých děl, na kterých jsem závislá, podobně jako na vodě. Mnohá taková umělecká díla, sochy či architektura mě inspirovaly k tvorbě vlastních koncepcí, založených na umění vnímat. A když vnímat tak všemi smysly. A tak jsem na smyslovém poznání vody založila můj hlavní koncept. A tak jsem se pokusila navrhnout prostor, kde se může odehrávat možný dialog mezi vodou a člověkem, který jsem situovala do oblasti bohaté na pramenitou vodu - do Lázní Sedmihorky.

Rozmluvu člověka s vodním živlem započínám u pomyslného rodiště vody, které spatřuji v pěti sedmihorských prameništích. Tyto prameny dohromady tvoří ideovou cestu za poznáním vody lidskými smysly, které mají dopomoci vnímat vodní živel jako dar, který je zde pro člověka. Zároveň se však snaží vodní živel uctít a vyzdvihuje jeho jedinečnou sílu a energii, kterou oplývá. Dále jsem se zabírala vodními toky a většími vodními celky, které jsou tvořeny těmito vodními prameny. Pokusila jsem se o bližší, niternější kontakt člověka s přírodou (tzv. s vodou, sluncem, vzduchem, vegetací,...) a to pomocí nejrozličnějších umělecky koncipovaných menších či větších intervencí, které respektují danou lokalitu, jsou v kontextu historie místa a jsou tvořeny především lokálními materiály.

Ať už jsou moje rádoby umělecké ideje přijímány a vnímány jakkoliv, základní poselství této bakalářské práce je evidentní, vnímat vodu jako dar, bez něhož by nebyl život. A tak chci na závěr říci:

Děkuji Ti vodo!

INFORMAČNÍ ZDROJE

Bibliografie

- BANÝR, Jiří; BENEŠ a kol. Pavel. *Chemie pro střední školy*. Vyd. 2. Praha: SPN - Pedagogické nakladatelství, a.s., 2001. ISBN 80-85937-46-8
- DURYCH, Václav. *Z Českého ráje*. Vyd. 2. Kolín: Tisk Jindřich Paka, 1892. ISBN
- EZOP. *Kniha Ezopova*. Londýn: Ogilbyh, 1665
- FOUCAULT, Michel. *History of Madness*. Vyd. 1. New York: Routledge, 2006 ISBN 9780415277013
- GÁBA, Zdeněk; HLADILOVÁ, Šárka. *Geologické vycházky Českou republikou*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2002 ISBN 80-7184-883-2
- HOFBAUER, Alex; KOLÁTOR, Václav. *Lázně*. Praha: Ministerstvo veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy, 1935
- KOLEKTIV AUTORŮ. In: Vincenz Priessnitz - *Almanach k 200. výročí narození*. Vyd. 1. *Jeseník: Okresní úřad Jeseník, 1999*
- KOLEKTIV AUTORŮ. *Karlovice: 500 let v Českém ráji*. Vyd. 1. Karlovice: Obec Karlovice, 2015. ISBN 978-80-260-6226-4
- JAKUBEC, Pavel. *Kámen tisíckrát podmaněný - Putování po drobných památkách v obci*. Vyd. 1. Karlovice: Obec Karlovice, 2015 ISBN 978-80-260-6226-4
- KALNICKÁ, Zdeňka. *Obrazy vody a ženy - filozoficko-estetické úvahy*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita, filozofická fakulta, 2002 ISBN 8070425695
- KOČKA, Miloš; KUBÍK, Alois. *Vincenz Priessnitz*. Vyd. 1. Štíty: Pavel Ševčík, Veduta, 2006 ISBN 80-86438-16-3.
- KOTLÍK, Petr. *Stavební materiály historických objektů*. Vyd. 1. Praha: VŠCHT, 1999 ISBN 978-80-7080-347-9.
- KŘÍŽ, Hanuš. *Hydrologie podzemních vod*. Vyd. 1. Praha: Akademia Nakladatelství Československé akademie věd, 1983.
- MARTÍNEK, Jan. *Strategie rozvoje cyklistické dopravy*. Brno: SEA, 2009.
- MÜLLER, Karel. *Lázně Sedmihorské na Hrubé Skále a okolí*. Praha, 1882.
- NEUBAUER, Zdeněk; ŠKRDLAN, Tomáš. *Skrytá pravda Země - Živly jako archetypy ekologického myšlení*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2005.
- ŘÍDKOŠIL, Tomáš. a. k. *Propagační materiály: Geopark Český ráj - šance pro náš region*. Turnov: Středisko ekologické výchovy. Turnov: Středisko ekologické výchovy, 2006.
- SELINGER. E. M. *Vincenz Priessnitz, Eine Lebenbeschreibung*. Wien: C. Gerold u. Sohn, 1852.
- ŠULEK, Jan. *Vodolékař, aneb Poučení, kterak čerstvá studená studniční voda proti mnohým těla nemocem lidí i dobytka s prospěchem užívati e může..* Trnava: Felix Wachter, 1838.

Internetové zdroje

- *CHKO Český ráj*, [online]. [cit. 2016—4]. dostupné z:
http://cs.wikipedia.org/wiki/Chráněná_krajinná_oblast
- *Český ráj*, [online]. [cit. 2016-4], dostupné z:
<http://ceskyraj.ochranaprirody.cz/res/data/092/013224.pdf?seek=1>.
- Frank Lloyd Wright: [online]. [cit. 2016-4], dostupné z:
<http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=365>
- *Rybník*, [online]. [cit. 2016-4], *Rybářství Litomyšl*, dostupné z:
<http://www.rybarstvi-litomysl.cz/vyznam-a-funkce-rybniku/>
- *Skalní města Českého ráje*, [online]. [cit. 2016-4], dostupné z:
<http://ceskyraj.ochranaprirody.cz/res/data/092/013224.pdf?seek=1>.

Další zdroje informací

- Výstava „*Artscape Norway*“ v Galerii Jaroslava Fragnera a publikace *Artscape Norway*
- Muzeum Českého ráje v Turnově
- Správa Chráněné krajinné oblasti Český ráj
- Obecní úřad Karlovice
- Mapy z <http://geoportal.cuzk.cz/>

OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

Obrázek 1 Mapa Sedmihorek, sedm vršků s prameny a vodními plochami.....	12
Obrázek 2 Hydrolytický cyklus	14
Obrázek 3 Mapa: Geopark Český ráj.....	20
Obrázek 4 Lom Střeleč.....	23
Obrázek 5 Lom Střeleč, různorodá skladba podloží.....	23
Obrázek 6 Lom Střeleč, částečná rekultivace vytěžené oblasti.....	23
Obrázek 7 Mapa: Lázně Sedmihorky a blízké okolí, zeleň, vodstvo	27
Obrázek 8 Grafika Kaufmannova domu nad vodopádem.....	31
Obrázek 9 Skica Fallingwater.....	31
Obrázek 10 Stonehenge.....	32
Obrázek 11 Olafur Eliasson, Sprawling Stone River Landscape.....	33
Obrázek 12 Ugo Rondinone; Seven Magic Mountains, 2016.....	33
Obrázek 13 Richard Long, Stone Circle, 1980	33
Obrázek 14 Robert Smithson, Spiral Jetty, 1970, Great Salt Lake, Utah, USA	34
Obrázek 15 Carl Andre, Equivalent VIII, 1966.....	34
Obrázek 16 Most Høse, Rintala Eggertsson Arkitekter, NTR, Ryfylke; Sand 2013	37
Obrázek 17 Ornesvingen 3RW Arkitekter; Lokace: NTR, Geiranger-Trollstigen 2006	37
Obrázek 18 Pozorovatelna sobů, interiér Snøhetta; Lokace: Hjerkin 2007	37
Obrázek 19 Pozorovatelna sobů, Snøhetta; Lokace: Hjerkin 2007.....	37
Obrázek 20 Hotel v přírodě, Jensen&Skodvin Architects.....	37
Obrázek 21 Hotel v přírodě, Jensen&Skodvin Architects.....	37
Obrázek 22 Trollstigen Reiulf Ramstad Arkitekter; Multiconsult	38
Obrázek 23 Bergsboth, Code arkitektur, Lokace: NTR, Senja 2010	38
Obrázek 24 Bez názvu, Dan Graham; Lokace: Nordland; Vågan 1996.....	38
Obrázek 25 Vyhlídka Tungeneset Code arkitektur, Lokace: NTR, Senja 2007	38
Obrázek 26 Bez názvu, Per Barclay; Lokace: Nordland; Fauske 1993.....	38
Obrázek 27 Oko v kameni, Anish Kapoor; Lokace: Nordland; Lodingen, 1998	38
Obrázek 28 Day 160 while outside is a storm, let's swim!.....	39
Obrázek 29 Day 35	39
Obrázek 30 Day 145 small fish in ocean.....	39
Obrázek 31 Day 33	39
Obrázek 32 Day 175 exploring new running paths and here we go, beautiful moment.	39
Obrázek 33 Day 41 the bridge view. This is my big "Riga."	39
Obrázek 34 Mapa: vodní prameny, rybníky, koupaliště v blízkosti Lázní Sedmihorky.....	40
Obrázek 35 a Obrázek 36 Pramen Sedmihorka.....	42
Obrázek 37 Barbořin pramen a blízké okolí.....	43
Obrázek 38 Antonínův pramen a blízké okolí.....	43
Obrázek 39 Josefův pramen s novou dřevěnou sochou	44
Obrázek 40 Mariin pramen, současná kaskáda a technické zázemí	44
Obrázek 41 Felixův pramen pod "hrobkou"	45
Obrázek 42 Stéla pramene Kořenského I.....	46
Obrázek 43 Pramen Kořenského II.....	46
Obrázek 44 Vodní tok ze Zdenčina pramenu.....	47
Obrázek 45 Vodní tok z Hermínina pramenu.....	47
Obrázek 46 Vodní tok z Felixova pramenu	48
Obrázek 47 Okolí Barbořina a Antonínova pramenu.....	48
Obrázek 48 Mokřad v blízkosti Josefova pramenu	48
Obrázek 49 Mapa vodních zdrojů v Lázních Sedmihorky	49

Obrázek 50 Pílský rybník, jižní strana s lavičkou	50
Obrázek 51 Pílský rybník, severní strana	50
Obrázek 52 Pílský rybník, západní strana, pohled ke koupališti	50
Obrázek 53 Koupaliště se schůdky na východní straně	51
Obrázek 54 Smíchovský rybník od Zdeňkova pramenu	52
Obrázek 55 Smíchovský rybník s pohledem směrem ke Zdeňkovu pramenu	52
Obrázek 56 Ana Mendieta, "Creek", 1974, 3min. 11sec.	55
Obrázek 57 Sir John Everett Millasi, Ofélie, 1851-52	55
Obrázek 58 Gustav Klimt, Danae, 1907	56
Obrázek 59 Giuseppe Arcimboldo, cy. Čtyři živly, Voda, 1566	56
Obrázek 60, 61, 62, 63 Autorka u Pílského rybníku, foto by Marin Moucha	59
Obrázek 64 Josef Šíma, Bleu, 1958	61
Obrázek 65 Hladina vody, Anonym	61
Obrázek 66 Edward Burne-Jones, Zrcadlo Venuše, 1866-67	62
Obrázek 67 Claude Monet, Lekníny, 1906	62
Obrázek 68 André Derain, Most, pohled na řeku, 1905	63
Obrázek 69 Caspar David Friedrich, Křídové skály na Rujaně, 1818	63
Obrázek 70 Lucian Freud, Dva japonští zápasníci u umyvadla, 1983-87	64
Obrázek 71 František Kupka, Klávesy piana - Jezero, 1909	65
Obrázek 72 David Hockney, The Bigger Splash, 1964	65
Obrázek 73 Andy Warhol, CocaCola, 1967	67
Obrázek 74 Cai Guo-Qiang, Falling Back to Earth	67
Obrázek 75 Diego Velazques, Prodavač vody ze Sevilly, 1618-1622	68
Obrázek 76 Salvador Dalí, At The Age of Six When He Thought He Was a Girl Lifting The Skin of the Water to See The Dog Sleeping in The Shade of The Sea; 1950	70
Obrázek 77 Roy Lichtenstein, Woman in bath; 1963	70
Obrázek 78 Skica pro Barboru	75
Obrázek 79 Barbořin pramen, otevřená náruč dle vrstevnic jedné ze Sedmera hor	76
Obrázek 80 Odtok z Barbořina pramenu	76
Obrázek 81 Barbořin pramen s odpočívadlem v jeho blízkosti	77
Obrázek 82 Detail Barbořina pramenu	77
Obrázek 83 Antonínův pramen	78
Obrázek 84 Cesta kolem Antonínova pramenu	79
Obrázek 85 Antonínova záda	79
Obrázek 86 Skica pro Antonína	80
Obrázek 87 Josefův pramen, pohled od slunečních lázní	81
Obrázek 88 Horní pohled na Josefův pramen, resp. na Josefův mokřad	82
Obrázek 89 Josefův pramen, dřevěná mola	82
Obrázek 90 Skica pro Josefův mokřad	83
Obrázek 91 Josefův pramen, pohled shora k Josefově mokřadu	84
Obrázek 92 Mariin pramen, sedmihorská kaskáda	85
Obrázek 93 Mariin pramen, schodový pramen ve stráni a odpočívadlo	85
Obrázek 94 Skica pro Marii	86
Obrázek 95 Situace od vodního toku směrem ke stráni se sochařskou intervencí	87
Obrázek 96 Situace: Mariin pramen, pískovcové bloky s vodou a hlediště s lavičkami	87
Obrázek 97 Kořenského pramen, inspirace fotografickou čočkou je evidentní	89
Obrázek 98 Detail kamenného zpracování pramenu s odraznou čočkou	89
Obrázek 99 Skica pro Kořenského	90
Obrázek 100 Horní pohled na Kořenského pramen, voda v kruhu	91
Obrázek 101 Boční pohled na Kořenského odraznou foto-čočku a schodišťové sezení	91

Obrázek 102 Horní pohled na Sluneční lázně, Barbořin pramen a Antonínův pramen	92
Obrázek 103 Pohled ze severu na Sluneční lázně a dvojici pramenů	93
Obrázek 104 Pohled na západní stranu přes Sluneční lázně, po levé straně Antonínův pramen .	93
Obrázek 105 Dřevěná mola sluneční stráně	94
Obrázek 106 Dubová odpočivná mola, pohled ze západní strany	94

PŘÍLOHY:

- CD s kompletním obsahem práce (pdf a jpeg)